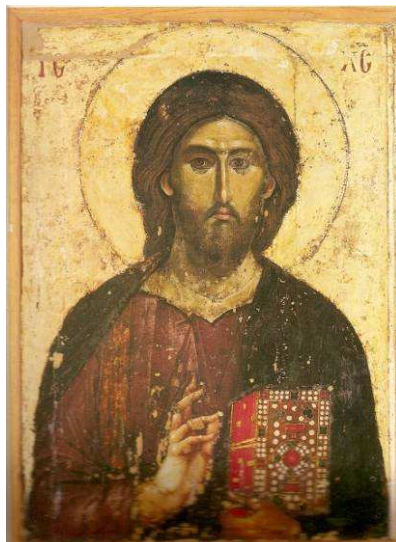

КАКО ЈЕДНО СВОЈЕВРСНО СЛИКАРСТВО МОЖЕ ДА БУДЕ ОПАСАН ИКОНОПИС

Коментар о радовима оца Стаматиса Склириса , објављених у књизи “У огледалу и загонетки” у издању Православног Богословског Факултета Универзитета у Београду, 2005.

УВОД

Са надом да ћете ми опростити што дајем себи за право да се огласим, признајем да сам дуго размишљао да ли имам право уопште да реагујем, али ме савест није остављала мирним. Тако нека и мене у овој можда погрешној ми одлуци, свако добронамеран слободно и са пуним правом тумачи и исправи на свакој мојој погрешној логици и тумачењу које ћу изнети, а све у интересу заједнице дискусије и проналажења тим путем одговора на многа питања која ова књига носи.

Желео бих да изразим, колико је у мојим могућностима, мишљење о радовима оца Стаматиса Склириса. Мишљење засновано на неком осећају које обузима многе од нас, када посматрамо ове радове. Иначе, нисам ни теолог, ни филозоф, нити ишта слично, да бих имао можда већа права и основа за коментаре. Нити сам „зилот“ или слично, већ се сматрам простим припадником Српске Православне Цркве. Обичан сам човек, који се иначе бави иконописом, па

ћу из тог угла изнети неке закључке, на основу знања које поседујем као прости верник.

Иконописом се већ годинама професионално бавим, али се тешко усуђујем да изјавим да сам и иконописац. Јер то је више од професије и занимања, од научености или поготово приученост. Јер није свако ко нацрта икону и иконописац. Јер икона се не само црта већ и иконопише, живопише и њоме се изображавају ликови светитеља. А то је процес и стање, и резултат је увек узвишенији од самог сликања и сликарства. Узвишен свакако и зато, што има и свој литургијски карактер и есхатолошки циљ. Јер икона није само слика светитеља, већ и један од основних литургијских елемената. И циљ јој је увек литургички а не само визуелни, тако да је свакој икони место увек и у цркви, а не само у галерији.

Сматрам се неупоредиво ништавнијим и безвреднијим од о. Стаматиса и свих других тумача његовог стваралаштва, а засигурно сам и грешнији од свих. И свестан сам чињенице да судити о другима је велика невоља. Ипак сам превагнуо јер ствари које осећам и о којима размишљам, како ја тако и многи други, превазилази мене лично, али и самог аутора и све остале укључене у ово издање. Тематике и мишљења које из најбоље и искрене намере износим, желећи да осветлим ствари и из неког другог угла, могуће да су и апсолутно погрешна, али их у сваком случају нудим као основ за заједничко разматрање и унапређење тематике иконописа као што верујем да је то и сам аутор добронамерно учинио.

ПРВИ ОСЕЋАЈ

Свесно нисам учинио напор да прочитам текстове, осим појединих тумачења наведених уз одређена дела. Нисам, јер желим да тумачим оно што видим, а не оно што ме убеђују да треба да видим. Јер реч, исто колико да је стваралачка може да буде и рушилачка. Јер Реч рађа, али реч и убија. Не убија оружје у рату, него наредба. Оружје је само средство.

Зато се помало чувам од разних речи, да ми не “убију” осећај, јер сигуран сам да објашњења ових дела могу да буду фантастична, али могу бити и објашњења која заводе. Зато их за сваки случај још нисам прочитао, можда ћу тек после. Јер видим да у данашње време у коме живимо, многе су се речи испоставиле наopakим и лажним. Почевши наравно од разних пропаганди током

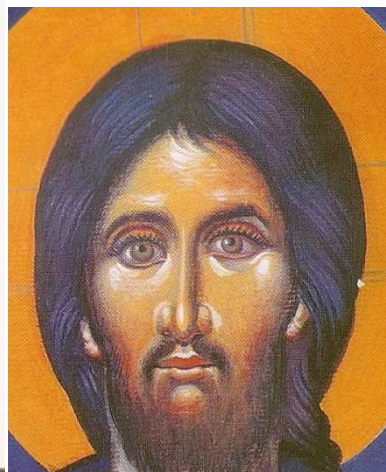
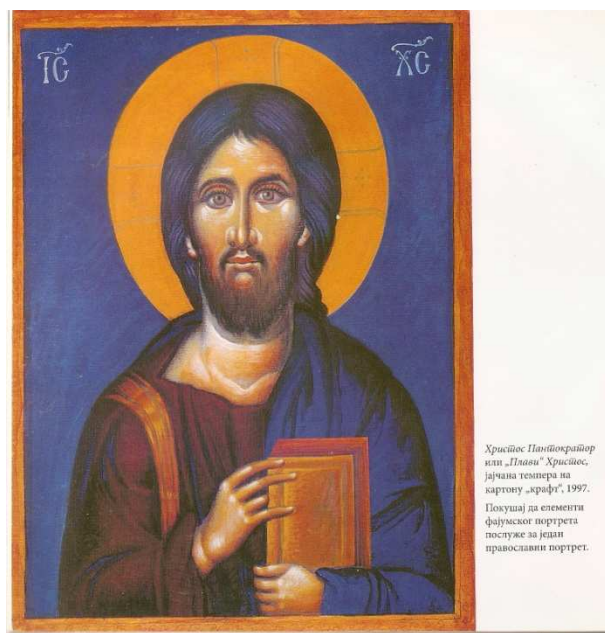
ових ратних година, а и даље где нам се сервирају различита мишљења и објашњења по медијима, а која својим очима и осећајима, видимо да су неистинита. Али се обмане понављају, као што то неки верују, да три пута поновљена лаж већ постаје истина. Али се истина тиме не може убити.

А најјачи разлог, због којег сам донео одлуку да пишем, је тај што сматрам- да и неизговорена реч може да убије . То је реч која би могла да поништи погрешну, за убиство издату наредбу, али као и она неизговорена реч покајања и опроста - која може и нас саме да убије за навек, само зато што нисмо били у стању да их изговоримо. И не бих волео да неизговорена реч “убије” било ког будућег исправног иконописца или верника.

Додаћу овде, да сам како књиге и писања преосвећеног владике Атанасија Јефтића, који у књизи износи уводну реч, тако и самог аутора о. Стаматиса имао срећу да упознам и пре ове монографије. И које сам на личну радост потпуно уважавао. Поготово дела преосвећеног која су ми често помагала у разним недоумицама и незнањима и кога и даље ценим као веома уваженог теолога и учитеља. Са радом и делима о. Стаматиса сретао сам се током година бављења иконописом, где сам у многим његовим коментарима у вези православног иконописа проналазио вредне одговоре и умногоме делио мишљење, док сам се упуштао у авантуру истраживања естетике византијског иконописа.

Али од онога што је о. Стаматис некада писао, овде у предоченом ликовном изразу, видим велике несугласице и у најмању руку недоследности. Јер оно што сам некада читао и подржавао овде не могу више да пронађем у пракси. Ону реч коју нам је теоријски дао, овде није у пракси и одржао. А таква неодржана реч онда има некакав другачији значај.

Тако сам сигуран, да за многе предочене радове постоје сигурно добро разрађена објашњења. Као пример, можемо погледати следећи:

По наслову, ово је Господ Исус Христос. Рађен је у стилу византијског иконописа, мада има неке необичне детаље. Карактеристичан је начин осликавања очију. Представљене су реалистички, што иначе није уобичајено у иконопису. И што напротив покушавамо и намерно да избегнемо да не би одражавало прости натурализам. Међутим, овде видимо да је урађено и више од уобичајеног. Чак и у класичном сликарству, данас тешко да ћемо наћи да се сликају и трепавице на очима ликова. Академски се сматра апсолутно сувишним, а неке данашње западне теорије, прогласиле би ово засигурно за кич. И то из разлога што је то један детаљ без икакве суштине, који нити помаже у обогаћивању израза, ако је то циљ, нити има икакве естетске предности. Мени лично, овде делује веома одбојно и неукусно. Да је неки сликарски портрет, не верујем да би данашња сликарска критика имала много лепих речи о делу и да би добио икакве добре оцене. Али с обзиром да се ради о икони, сликари могуће да не желе да се изјашњавају, док иконописци и верници то тешко могу да критикују јер ипак се ради о Господу.

Сигурно је да се овако не живопише лик Господа Исуса Христа, макар не, у православном и византијском иконопису. А повод и веза се налази вероватно у једном ранијем сликарском приступу.

Ради се, наиме, о чувеној уметности Фајума, названој по области у Египту где се развила, отприлике у 2. и 3. веку. То је једна фантастична уметност загробних портрета. Својим ликовним квалитетом ова уметност можда ни до данас није превазиђена. У сваком случају и данас опстаје, фасцинирајући нас снагом израза и експресије, као и врхунске техничке вештине у извођењу. Морам да нагласим да је и византијски иконопис преузео подоста техничких, технолошких, па чак и симантолошких елемената из ове уметности. Ради се о истом смислу задржавања посмртних и за навек у сећању, ликова преминулих особа, (јер то нису портрети живих на земљи, већ су увек загробни портрети на мумијама и сл.). Иако иконопис делује као наставак по неким основама ове уметности, мислим да је суштина ипак у томе да је само преузето све оно што је било најквалитетније и да је то затим преведено на хришћанску икону. И која, мада има фајумско порекло, има разрађени хришћански и по много чему различити наставак. Али ако се помешају разне поставке и из тога извуку необични закључци добијамо овде представу Господа са трепавицама. И са очима које делују нашминкано. Овом утиску не могу се одупрети ни мала деца, која такође коментаришу да ово личи на неку женску особу. Овакав Господ није сигурно лик који смо навикли да поштујемо и представљао ми је једно од првих изненађења у сусрету са делима о. Стаматиса.

А изненађење и разочарање које сам доживео и ја као и многи други, налази се у томе што је у ранијим радовима о. Стаматис одавао утисак доброг и квалитетног иконописца и мајстора. Иконе и живописи које је раније иконописао, могли су да се оцене као доста стручни. Одражавале су иконописца који поседује вештину али и добро знање теорије и теологије иконописа. Видела се исправност и у извођењу, али и канонска исправност у представама, што је било допуњено и његовим теоријским радовима који су одражавали познаваоца многих тајни византијског иконописа.

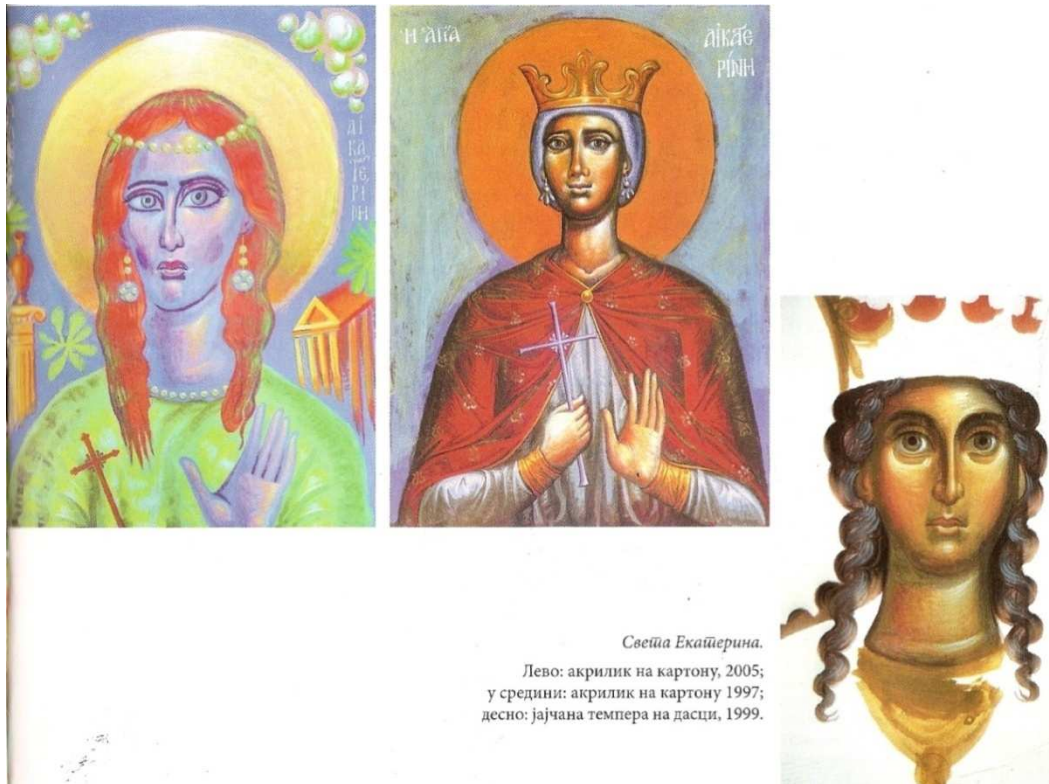
Користим израз **византијски** као најприближнији термин, зато што је свој заокружени израз достигао баш у период тзв. Византије, тј Источног Римског Царства. Наравно да је то и православни и хришћански иконопис, али исто такав је и руски тзв. *барокни*, који нема много везе са византијским, али је и даље православан, као што су и многи разни тзв. поствизантијски, или румунски, бугарски, или наивни, или разни слични правци и подгрупе.

У томе што је о. Стаматис показивао својим ранијим делима одлике квалитетног мајстора, лежи укратко и највећа опасност коју носи овакво уметничко стваралаштво. Покушаћу у наставку то и на детаљима да аргументујем. Опасност је сигурна и извесна, зато што ови последњи радови често одступају, по мом мишљењу, не само од канона византијског иконописа већ скоро и од самих догмата православне вере .

Један од значајних елемената у иконопису је то што при раду обично користимо старије, исправне узор. И поштујући знања о. Стаматиса, верујемо да он као мајстор, и ово што сада ради, ради исправно, с обзиром да је претходно радио исправно. Тако да би многи, а поготово нови иконописци, несвесно и чистог срца, могли доћи у опасност да следе овакве примере, верујући да је претходно исправни мајстор, исправан и сада. И да и себи дозволе разне тзв. “слободе”, несвесни у какав се експеримент упуштају, који више неће имати додира са иконописом.

Тако се овде назире и највећа опасност овакве обмане, јер заједно уз исправне радове мајстора, коме смо до сада веровали, протурају се и многе необичне поруке.

Карактеристичан показатељ развоја оваквог сликарства се види у књизи на стр. 47.

У сва три случаја ради се о Св. Катерини (Катарини). Док се на десним представама ради о византијском приступу, примећујемо да леви пример као да нема никакве везе са претходнима. По натпису закључујемо да би и у овом случају требало да се ради о Св. Катарини. Али ова представа, за све, па и оне који и најмање познају иконе и ликове светитеља не личи на лик светитељке. Више личи на неку од савремених девојака, у помало хипи стилу, спремној за вечерњи излазак.

Морам да нагласим да је Св. Катарина великомученица. Значи да је страдала сведочећи веру у Господа Исуса Христа. А страдала је тако што је била подвргнута дугим и тешким мучењима, на разним стравичним справама, које често видимо и осликане на иконама.

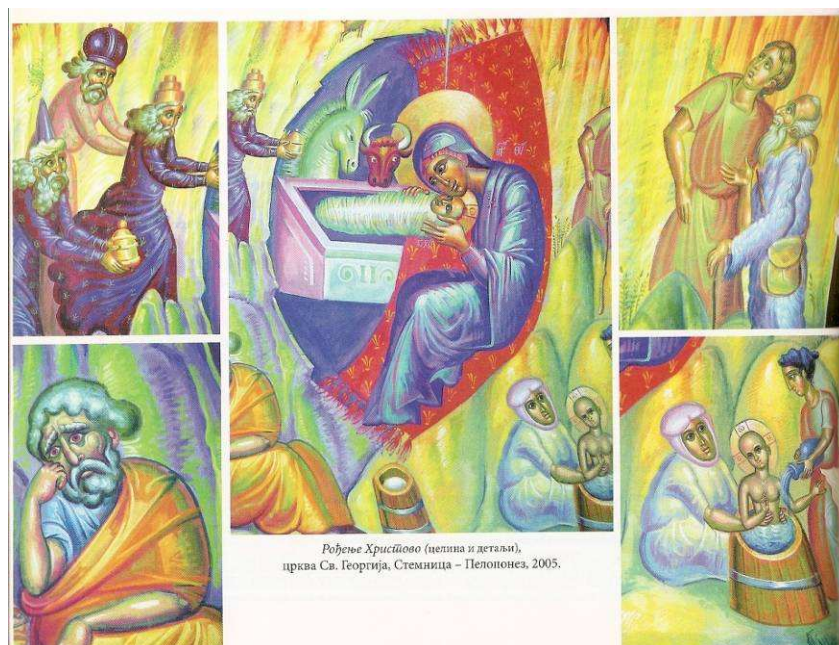
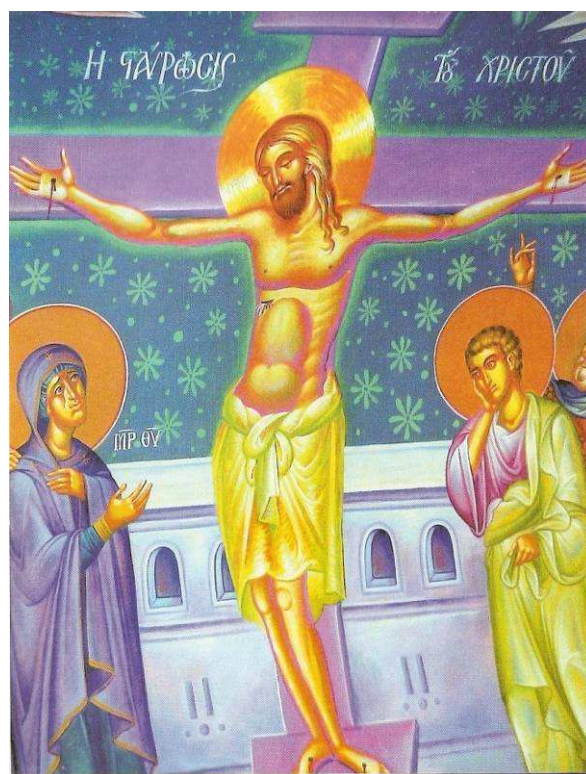
Овде немам никакав осећај да је ова особа спремна да се жртвује и да даје свој живот за Господа. Овако лепо дотерана и нашминкана апсолутно је у супротности са речима ап. Павла, који каже да жене треба да се украшавају својим добрим делима, а не стављајући злата и бисере.

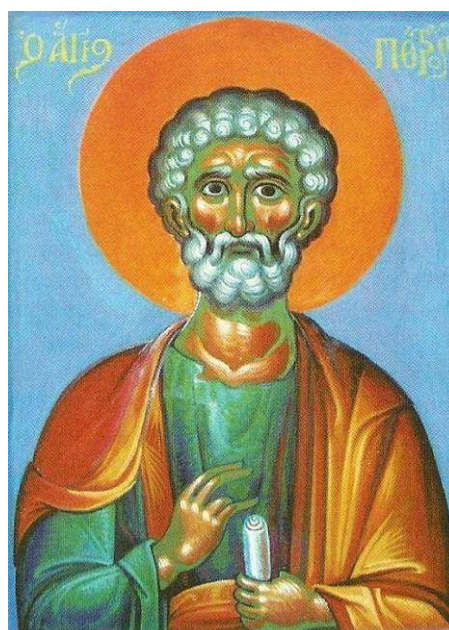
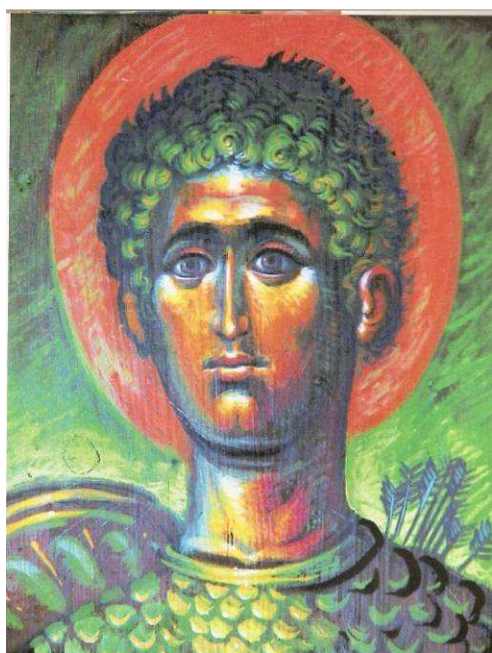
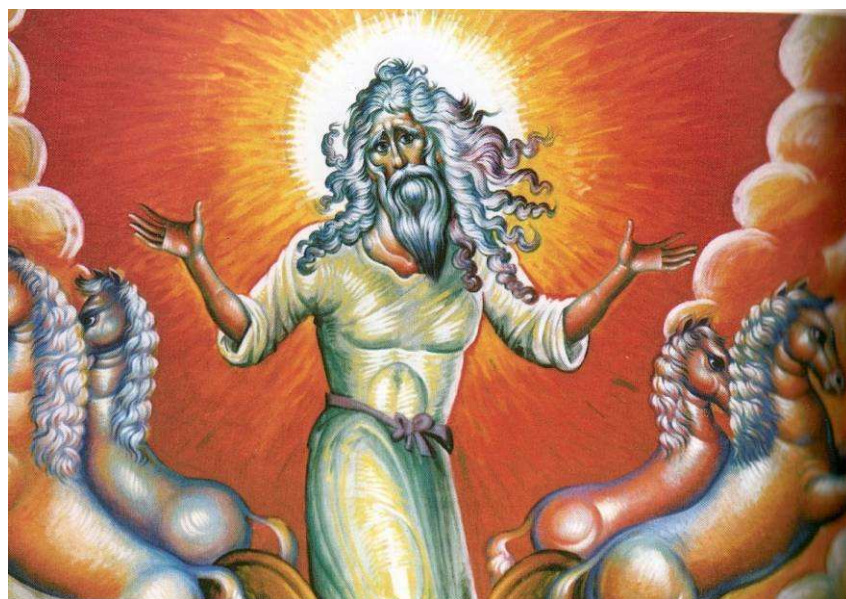
О БОЈИ

Посебну нелагодност осећамо и према колориту којим је осликан лик. И на овој, као и на осталим радовима упечатљиво је присуство врло јарког колорита. Ни ово није нарочито уобичајено у иконографији. Наравно да се о комбинацијама и јачинама бојама које користе иконописци не може реално дискутовати. Сваки иконописац има свој лични приступ и израз, и то је баш и лепота и ширина иконописа. Свако има слободу да се ликовно изрази. Али наравно, да би се употребиле одређене боје иконописци се придржавају одређених канона, због тога што свака боја носи одређену симболику. Тако, нпр. ако црвену боју подразумевамо као симбол мучеништва, наравно да би било неадекватно да је код познатих ликова замењујемо неком другом. За нешто такво једноставно нема разлога. Значи, било би добро да иконописац не експериментире у случајевима када није сигуран да ли нека друга боја може да има и другачије значење. Обратите пажњу, да је и огртач црвене боје, карактеристика мученика, овде замењен “веселом” зеленом бојом.

Што се тиче самих комбинација и јачине боје, лично сам присталица јачих боја, јер боја треба да има своју снагу, и икона треба и бојом да објављује радост будућег света. Јер многи често имају осећај да иконе треба да су мрачне и тамне, што није исправно, јер нам је то само утисак од икона које су временом патинирале и потамнеле. Свака од њих и најстаријих, када се реновира, задиви нас лепотом и свежинама боја и колорита, којима је првобитно била осликавана. Тако је било и са приступом о. Стаматиса у ранијим радовима. Користио је њему својеврстан, али ипак укомпонован и пријатан колорит, који је допуштао бојама да изразе сву своју позитивну снагу. Али морам да признам, да по мом мишљењу каснији радови више немају такав квалитет. И не само да делују помало неукусно, што је наравно само субјективни осећај, који не мора да има никакву важност, остаје и утисак да не приличе византијској икони.

Погледајмо и следећих неколико примера:

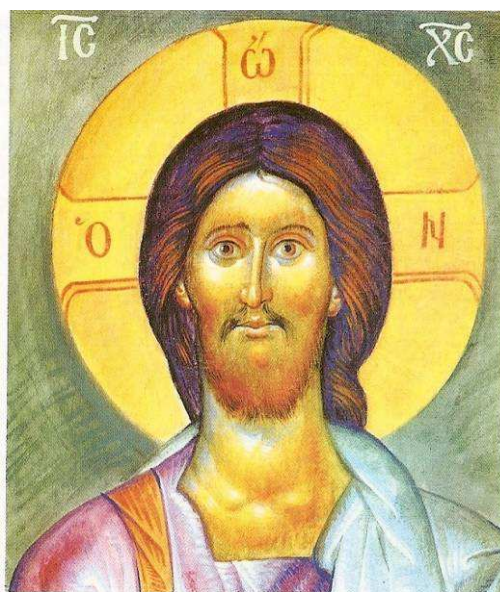

Овде признајем да немам више осећај да се ради о адекватним бојама и колориту. Мени лично ово више не носи поруку иконописа. Од истицања боја и склада овде се прелази на неки експеримент који уместо да нас умири у својој лепоти, наводи нас на нека чудна осећања. Овде то више није комбинација снаге али и озбиљности, већ је утисак неке ватре и пламена. Многи што их виде, тумаче их не као боје смирења, већ као боје страсти. Ове нас боје узнемирују, али не својом топлотом него својом јаром. Лик горе лево, делује као да гори. Да ли је зато и тако тужан?

Овако, са својим наглашеним контрастима више личе на позивнице за вечерњу забаву у дискотеци, или декорацију кафића, него нешто што би нам помогли да се осећамо пријатно, налазећи се у цркви овако осликаној. Ове боје наводе на халуцинације. На неке боје што нису овоземаљске, али нису ни оне које очекујемо да ћемо наћи у окружењу светитеља. То су неке боје само личних уметникових светова, са свим личним психолошким конотацијама. Ове боје, ја не осећам као боје које су нам заједничке, нама простим верницима. И свакако никада нисам замишљао да би овакав требао да буде свет након земаљског, као што нам икона есхатолошки наговештава. Не могу никако да прихватим да нам светитељи живе у оваквом окружењу? Зар они живе у месту овакве врелине и узбуђења? И можете ли замислити цркву овако осликану - какав осећај мира, смирења или спокоја може она пружити вернику.

НАСМЕЈАНИ ХРИСТОС (!)

Исус Христос, акрилик на платну,
црква Пророка Илије, Халандри, Атина, 1997.

Лик Христа као човека који показује
љубав кроз осмех. Насмејани Христос.

Аутор нам објашњава да се овде ради о "Насмејаном Христосу". Нећу постављати нарочиту тежину на сугестије многих, поготово свештеника што наводе да се Христос није смејао. Чак и да јесте то за нас није овде од нарочитог значаја. Али има значаја ако Га ипак таквога представљамо. Морамо овде да се подсетимо, на неке од многих тумачења која одликују икону. Икона је простим речима *слика будућег света*. То је како кажу, прозор између Неба и Земље, али отворен у оба правца. То је наша комуникација са ликовима светитеља, што

физички осликани нам допуштају да са њима духовно општимо. И они живе, не у представи овоземаљског света, него у неком свету другом, у свету који је добар и који нам је обећан, и наговештен, након овоземаљског. И њему током целог живота тежимо. Као што нам је циљ да се приближимо Богу Живоме, Кога помоћу иконе и видимо. И икона је наравно део Свете Литургије и никада није сама себи циљ, него средство. Пред иконама се молимо, и обожавамо их и целивамо, јер верујемо да тиме целивамо и светитеље које видимо изображене, а који и нас виде, нудећи нам свој благослов за узврат.

Док посматрамо овај лик, немам много осећај да је то Оваплоћени Бог Исус Христос. Кога познајем и у Кога верујем. Овде видим неки лик насмејани, па шта више, као и да је духовно помало испразан. У ствари, мораћу да признам оно сто осећам, а већ ми је глупо да сам од себе кријем, да делује помало и *малоуман*. Чак чујем да га поједини већ називају и “лунетик”. И ма колико покушавали да сачувамо дужно поштовање, никако се не можемо одупрети утиску који овај лик оставља. Нека ми Господ опрости ако грешим, али лично не мислим да је ово што пишем, веће богохуљење од овога што видимо насликано. Јер ово није лик Богочовека, Кога могу да поштујем и целивам. Само зато што се неком лику напише наслов не мора да значи да то и јесте. То је познати поступак западног и поготово савременог сликарства, где је уметнику отприлике све дозвољено, па макар то било и накардно.

Ја не могу да целивам овај лик, нити да се пред њим помолим, зато што је мој Господ Исус Христос - Пантократор. Сведржитељ. И Он ће ми бити последњи Праведни Судија и од Њега сваки дан зависим, јер је Он мој Бог И у Његовим сам рукама.

И Он је мој Спаситељ. Једини који душу моју може да спаси и зато Му је поверавам.

Зар могу у оваквом “изгубљеном” лику да све то пронађем, и њему да се препустим? Више делује да је њему потребна помоћ, него што је он способан да помогне мени.

Да ли је то и Бог, који се као човек, у страшним мукама жртвовао и страдао да би искупио мене и све људе од греха. Овим изгледом анулира сваки значај жртве и хришћанске и поготово православне вере. Овакав лик не делује да је уопште свестан да се жртвовао, нити због чега је то урадио. Можда се чак и није жртвовао, јер делује врло радостан. Нисам више сигуран.

Нити, ма колико ме аутор у то убеђивао, немам никакав осећај љубави кроз овај смешак. Када видим Исуса Христа да је благ, видим сву Његову љубав коју нам пружа. И када Га видим да је строг, видим још већу љубав истинску, као љубав родитеља који брине над својим дететом. Али овај осмех ми делује некако шеретски. Као да нам се помало подсмева са тих висина на којима се налази. Да ли се помало цинично подсмева нашој судбини што нас очекује? Можда га весели и патња коју види да нас очекује, грешне овакве какви јесмо?

Ако сам мало груб у изјавама, погледајмо поново лик, и ако осетите да је ово Премудрост, као што јесте наш Господ Бог Исус Христос, спреман сам да повучем сваку реч.

Не знам са којом снагом и вером би требао да целивам овакав лик само зато што је аутор убеђен у неке своје интерпретације. Ја не могу да обожавам овај “шаливи” лик, као лик Бога. Јер и ја сам створен по *Његовом лику и образу*. Зар је Он неки весели шашавко што нас је створио? Значи да смо и сви такви *шашави и малоумни*. Или је можда јуродив. За поједине људе смо то знали до сада, али ме још нико није обавестио да је такав и Бог мој Кога поштујем и Кога су многи и животе своје жртвовали. Колики су мученици требали да умру верујући у овакав лик, и колики и дан данас монаси се одричу много чега овоземаљског, само верујући у њега и у његову “насмејану” славу? Због тога, сматрам овај покушај осликавања “Православне Ђоконде” апсолутно неадекватан, а и контрадикторан многим поставкама православне вере. Наравно, тек ако Црква и Св. Синоди некада одлуче да су овакви ликови исправни, тада ћемо вероватно морати томе и да се повинујемо.

ПОГЛЕД И ЕКСПРЕСИЈА

Везано са овим експериментом у изразу, можемо да обратимо пажњу мало и на изразе осталих ликова. Често се наглашава да је карактеристика стваралаштва о.Стаматиса управо у његовом начину осликавања ликова. Ликови су врло изражајни, поготово у очима и погледу. То је засигурно својеврсност његове уметности. Која као таква може да буде презентована по разним галеријама и изложбама по целом свету. Међутим, са изразима ликова на сликама, ако се пренесу и на иконопис, морамо бити мало обазривији. Сви ти изрази туге, али и страха или изненађења, унезверености, што опстају на слици, не могу увек бити адекватни и у иконопису.

Тако, покушајмо да осетимо шта нам изражавају следећи погледи:

Овде имамо осећај не само да су изненађени, већ и запрепаштени. Можда су и уплашени. Можда чак и престрављени. Ако се подсетим да ми они представљају слику будућег живота, запитам се где се они то налазе? На неком месту страшном, пуном изненађења, јер у миру и спокоју сигурно нису. Запитам се и да ли бих таквом месту требао и ја да тежим целог живота? Овако како изгледају схватам да не бих требао да их следим. Јер изгледа да су и они преварени. Од онога што им је обећано овде за живота, очигледно да се тамо суочавају са нечим сасвим другачијим, неочекиваним, али и очигледно непријатним. Видимо да су овде конкретно приказани као појединачни ликови, значи не у било каквој композицији, тако да би имали било какво друго оправдање за овакве изразе.

А морам и да нагласим да је важно да се ради о Св. Оцима – богословима. Св. Григорије Богослов и Св. Василије Велики су једни од најзначајнијих Св. Отаца наше Цркве, на чијем се богословљу заснивају многи догмати и канони православља, али и саме Св. Литургије. Ако су они који су нам учитељи, толико изненађени и престрављени, шта ми треба да помислимо? Вероватно да нам је боље да их на њиховом путу и примеру никако не следимо.

Наравно ликови носе разноврсне осећаје:

Израз очију – детаљи:
горе лево: Богородица, горе десно: Христос и доле: Света Евтихија.

И не могу се отети утиску да су више заплашени него тужни. Делују помало несигурни, изгубљеног поверења, чак и очајни. Не знам зашто би нам Богородица била уплашена? Може да буде тужна, или забринута, али овде делује често као престрављена. Не знам од чега.

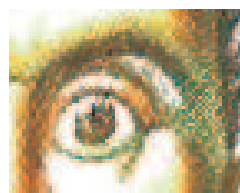
Чак и у овом моменту из сцене Благовести, где је вероватно изненађена неочекиваном појавом Архангела Гаврила, не верујем да треба и да буде уплашена примајући благу вест. И покушајте само да пронађете смирење на овим ликовима, као једну од најзначајнијих одлика иконописа, али и тежњи сваког православног верника.

Не желим да наводим и остале примере, који могу бити сличних осећаја, да се не уплетем у претеране субјективности. Када судимо изразе и осећаје на ликовима, не значи да смо и објективни. Чак и ово што сам изнео проверио сам и износим само као пресек мишљења, која нису само моја већ су утисак и других посматрача.

Када говоримо о очима и погледу морам да приметим једну чињеницу. Оно што даје нарочитост ликовима о. Стаматиса, и што људи осећају али стручно вероватно не познају, јесте у ствари само око, тачније рожњача и зеница ока. То што примећујете али ако нисте упућени у иконопис тешко можете да сагледате, јесте да је то око “округло”. Хиљаде година истраживања и дорађивања византијског иконописа довела су до тога да се многи детаљи осликавају из одређених разлога и на одређени начин. Тако је један од најбитнијих циљева, да се ликови осликају у неком другом облику, свакако људском, али не и овоземаљском, већ у једном облику од нас мало различитом. И да се не подлегне реализму, што је одлика идолопоклонства, и што на икони упорно покушавамо да избегнемо. Из тог разлога када видите издужене фигуре и карактеристичне облике делова тела, значи да то није случајно урађено, већ је било подвргнуто неком облику “преображаја” физичких и анатомских елемената. У том смислу, рецимо људско тело задржава све своје карактеристике, али му се само мења степен пропорције. Једна од особености је и осликавање ока. Оно се на византијским иконама никада не слика округло, иако оно јесте такво у природи. Обично се слика овално, јајасто. Мисли се на рожњачу и зеницу. И то отприлике изгледа овако:

За разлику од примера код о.Стаматиса:

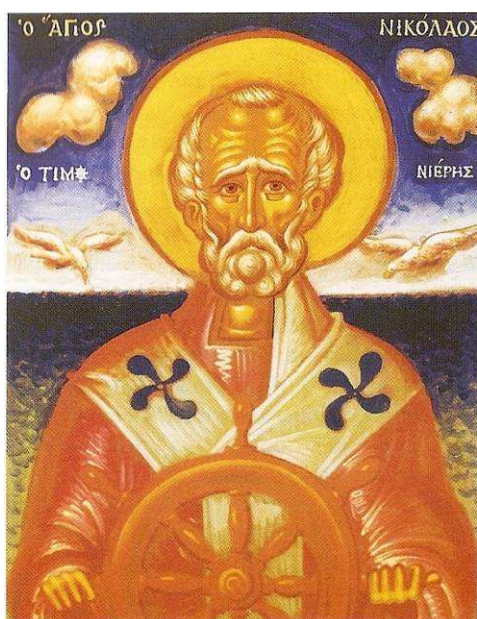

Које можете видети и на осталим примерима у његовим радовима. Код њега је рожњача и зеница осликана у облику круга. Једно право природно, физичко око. Иако је ово можда врло мали детаљ, рекао бих да је врло значајан. Не само што се тиме мења осећај византијског лика, на који смо навикли, већ поготово што се прави поновни “преображај” и свођење на један класичан овоземаљски и природан приступ. Овај мали кружић, по мени носи велику поруку.

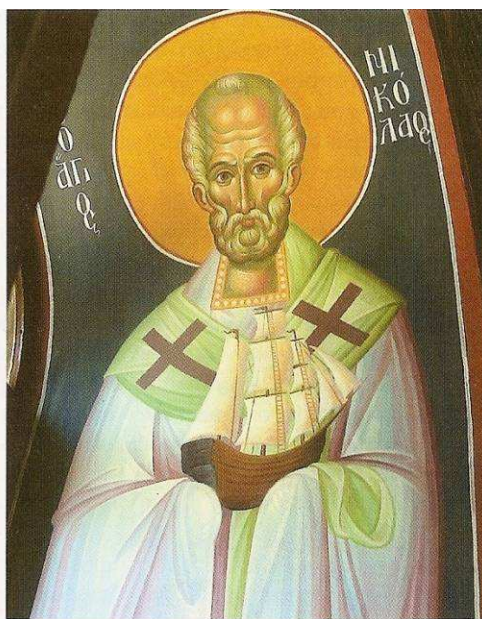
Наравно овај облик круга срећемо на ранохришћанским представама, зато што тада није постојао приступ који је накнадно у византији обрађен. Углавном од момента када се почело сликати овално, рађено је тако све до појаве тзв. *ренесансно – барокне* иконе, која је наравно све опет свела на природно и овоземаљско. Необично је и то што је ово без сумње, о.Стаматису веома добро познато, што се види код његових ранијих икона, као и у његовим теоријским радовима. Зато је веома чудно из ког разлога се опет примењује реалистички приступ?

И ДРУГИ ОСЕЋАЈИ

Погледајмо и друге необичне примере:

Свешти Никола Крманош, акрилик на картону, 2001.

Свешти Никола, акрилик на платну,
Стемница – Пелопонез, 2002.

Овде примећујемо разлике у приступу осликавања истог лика. Иако се у оба случаја ради о Св. Николи, на десној страни је обрађен класично и коректно византијски, док је на левој опет један од уметникових предлога за осликавање. Мало је необично што хронолошки, не претходи класично осликавање експерименту. Делује мало нелогично. И док са десним примером би могли да

се сложимо, на левом примећујемо да су унети разни елементи неуобичајени за икону, као што је кормило, или необични крстови. Који су нарочито обрађени да се истичу, и поседују облик сличан пропелерима, што је могуће и био циљ уметнику да наговести. Мада лично, не знам која је сврха овакве симболике? Св. Никола јесте заштитник помораца и путника на мору, мада не знам да је и капетан. Као што не знам зашто би морао да има пропелере уместо крстова, а поготово с обзиром да је био архијереј. Не верујем да је носио, и да би икада пристао да носи овакве крстове. И усталом, ако неко има везе са морем, по чему крст има везе са пропелером? И на крају, врло ми је необичан и овакав тужни поглед светитеља. Нисам вероватно на довољној висини да схватим зашто би Св. Никола био тужан док вози брод.

Погледајмо и следећу необичну представу:

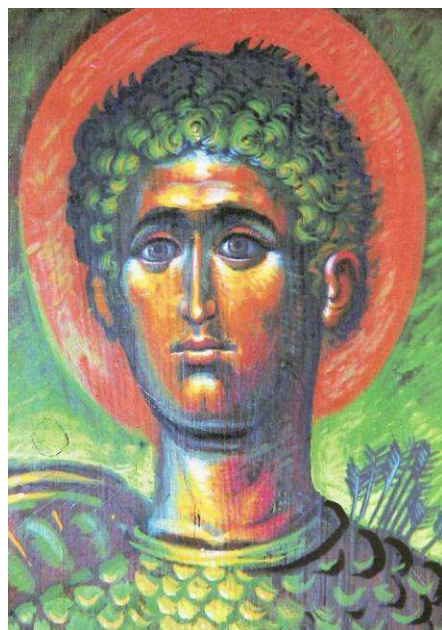
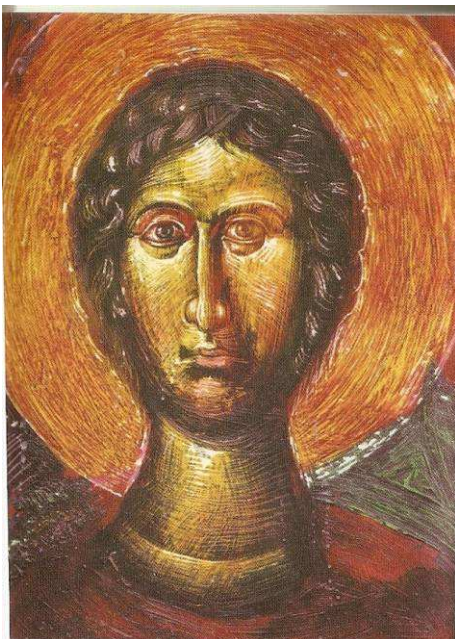

Упада нам у очи необичан лик Христа. Не знам како би се тачно описао, али у сваком случају није уобичајен у иконопису. Морам да признам, да постоје примери Детета Христа, где се представља помало хиперболично. Често је насликан са већим челом, или неки пут и старији него што би било дете његовог годишта. Ово се чини из разлога да се истакне да Он иако млад ипак има знања и мудрости много већих од уобичајеног детета. Јер иако дете, не губи и своје Божанско својство. У овом случају имам само лични осећа да ми овакав лик није нарочито пријатан. Али о томе не вреди дискутовати, можда и нисам у праву.

Мало су чудни и црвени ореоли. Иако се могу пронаћи на неким давним представама, а и на неким данашњим лаичким иконама, од момента када су успостављени поједини канони византијског иконописа, где је ореол симбол присуства Божанске Светлоси и Светога Духа, обично их радимо или златно или у жућкастој нијанси, што се највише подудара са постављеном симболиком. Ја се лично са таквом симболиком слажем и не знам да ли постоји оправдани разлог да је мењамо.

ТЕОРИЈА ЗАБУНЕ

А у вези са мењањем одређених годинама успостављених канона византијског иконописа приметићу само неке од многих, обрађених у овим делима:

Не, овде не разматрамо ни боје, ни изразе, ни ликовни приступ. Који може у неким случајевима да изгледа врло површан. Али то је ствар уметникових способности.

Оно што је забрињавајуће овде, а које због визуелног напада, можда нисте у могућности одмах да приметите, је да сви ови ликови представљају једног истог светитеља. Све ово што видите је Св. Димитрије. И док на једној од представа то можемо да сазнамо по натпису, о осталима то сазнајем по ауторовој изјави у коментару испод слике.

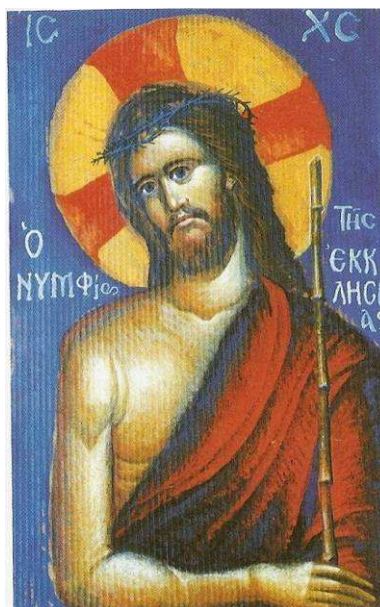
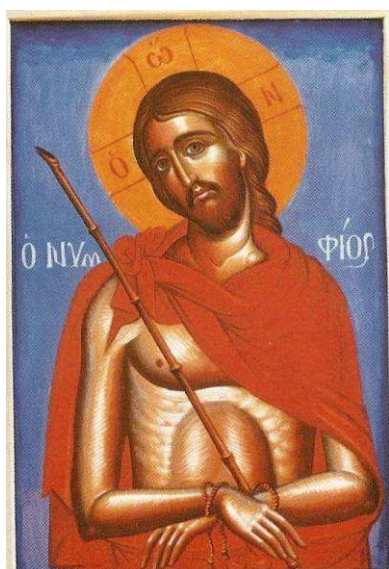
Ово што делује као сликарска неумешност, у ствари верујем да аутор себи признаје као изузетан квалитет. Верујем да му је и био циљ да лик сваки пут обради другачије. И овде се опет види велика опасност по иконопис. Повођен сигурно западним теоријама сликарских слобода и израза, покушава да провуче у иконографију идеје стране и неадекватне. Јер ми када сликамо икону баш и имамо за циљ да се држимо традиције. И да сликамо ликове онакве какве их познајемо из ранијих представа. Уопште не тежимо томе да их мењамо, а поготово не да тиме славимо неке своје личне интерпретације. Ако насликамо Св. Димитрија, или Св. Николу, највећи смо успех постигли ако их сваки верник препозна, макар то било и дете или стара баба којој је то Крсна Слава. Ако их увек сликамо различито, правимо велику збрку код верника и посматрача. То више није питање уметничких слобода, јер и хиљаду пута да насликамо исти лик, можемо и увек ћемо унети нешто друго и нешто лично. И то без икаквог мењања препознатљивости лика. Али овде мало по мало стичем утисак да је уметнику и био циљ да нас збуни, па чак и заведе.

Да би био јаснији осећај који имам, везаћу се за још један од најбитнијих елемената на икони. А то је - РЕЧ. И Слово (Логос). То је предивна особеност византијског иконописа која увек укључује и Реч, без које ништа не би постојало.

Не улазећи у теолошка објашњења присуства речи и слова на икони, о чему би се могло дуго писати, најбитније је то, да на икони увек постоји натпис. Зато кажемо, да ако не постоји натпис, онда то није икона него слика. Тако у композицијама, свака сцена има свој наслов, али и на једнообразним иконама сваки светитељ обавезно има име. Тиме се употпуњује икона, јер има и реч и слику. И то је исто особеност и Новог Завета, јер ту је нераздељивост образа од слова. Јер за разлику од Старог Завета, и пророчанстава, где су обично речи, са Новим Заветом и доласком Богочовека, што чусмо, то и видесмо, како се наводи. Осим тога, кроз ово се види, и нарочито важно - образовно својство иконописа. Улога иконописа, која може да буде и значајнија од његовог само ликовног својства.

Тако, и ако нам није увек јасно о ком се светитељу ради, поготово у случају мање познатих, читајући натпис сазнаћемо о коме се ради и одати му дужно поштовање и наравно поклонити му се и целивати га.

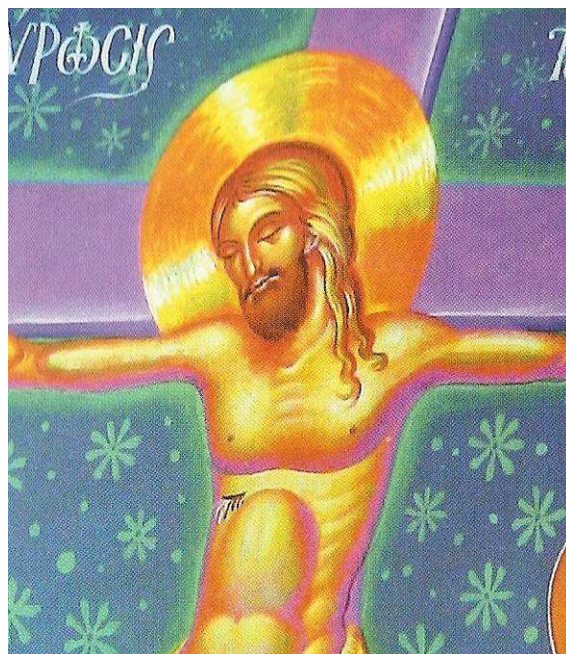
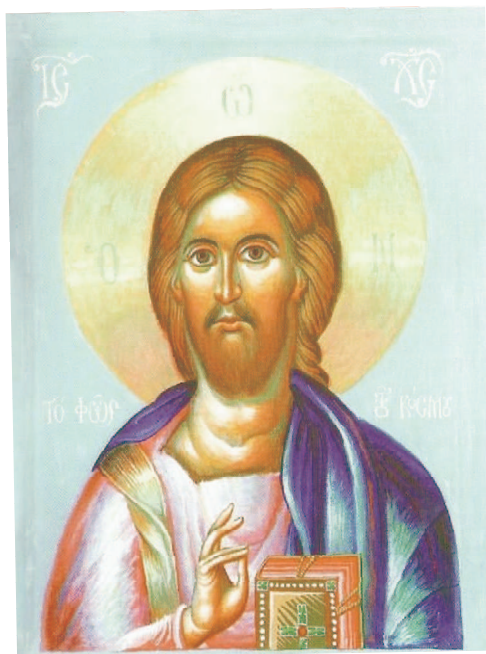
Али ту настаје нова збрка, са делима о.Стаматиса:

Једна од најбитнијих поставки код исписивања натписа и осликавања Исуса Христа, је да увек и обавезно, осим натписа ИС ХС, уцртавамо и крст у ореол. И у њему стоји натпис грчким словима - О ΩΝ. Што значи (отприлике) – Онај Који Јесте, Онај Који Постоји. Само у неким случајевима уместо слова у крсту стављају се тачкице у облику крстића. Ове елементе увек садржи икона Исуса Христа. Ако их на неким старим иконама не примећујете, то је зато што су се временом избрисали. Ако их на неким новијим иконама не примећујете, то може да значи да иконописац није упознат са тим, па то уради несвесно. Понекад вероватно може да буде и последица превида. Што нам наравно није оправдање ако нам се деси, јер значи да се нисмо у потпуности посветили икони коју радимо, допуштајући себи такве битне пропусте.

Али у овом случају примећујем да се ради о свесним пропустима, с обзиром да је аутор сигурно упознат са овом поставком. Види се и по томе што је ранији иконопис био са натписима. Не знам да ли је заиста био циљ да нам се створи збрка у размишљању, али оно што иконописац који посматра ово, може да схвати из ових примера, и што представља опасност, јесте да је све дозвољено.

Примећујемо, да код представе на левој страни не постоји натпис о коме се лику ради, док код Исуса на десној страни нису уписана слова у крсту. Чак су примери и стављени на исту страницу књиге, као да нам се пружају за упоређивање. Тако можемо да закључимо да уопште није битно шта пишемо и шта изостављамо. Осим тога, ликови су осликани сликарски нестручно, јер примећујемо на левом већу главу у односу на тело, док је на десном мања глава на снажном телу. И видим по коментару испод слике, да се аутор чак тиме и хвали, што има овакав приступ у раду.

Затим је овде на левој представи, изоставио крст, а задржао слова у ореолу (!). И да би на крају на десној, апосолутно доследан самом себи и својим ликовним фантазијама, изоставио и крст и натписе у њему, али наравно, овај пут и име самог лика. Комплетирајући тиме општу збрку разних интерпретација. Тако смо овде суочени са неким пламтећим ликом зрачећег ореола, обешеног на крст, вероватно на некој ливади. Јер у позадини као да се назире неко цвеће. Или су то можда пахуљице снега, или не знам већ шта.

Док се на овом примеру изгледа ради о Богородици , што читам , која је у лежерном загрљају са неким дететом. Ако је то Христос, то ничим није потврђено. Основано сумљам да су све ово случајни ауторови превиди. Да је тако, онда би и овде били дописани наслови који су изостављени. Јер тешко могу да поверујем да неко може да изостави неке натписе, док истовремено натпису Богородице посвећује оволику пажњу обрађујући га толико посвећено и прецизно.

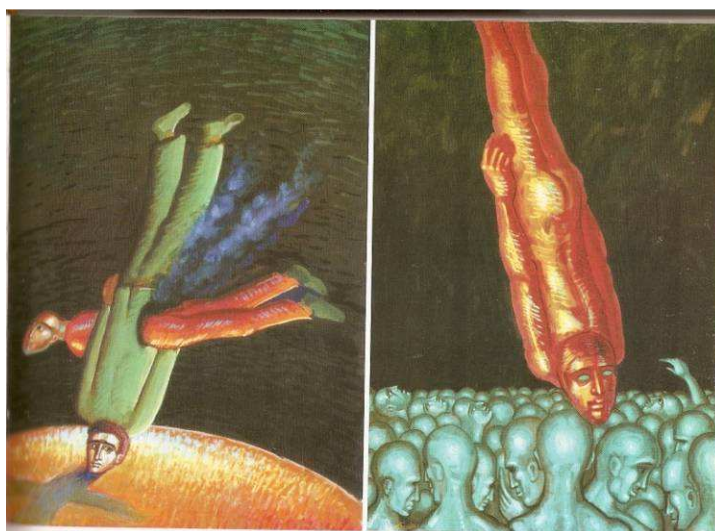
Из свега наведеног, почињем да закључујем да многе ствари овде нису случајне. Као да је путоказ уметника био- да је у иконопису све дозвољено. Али то је врло опасно као порука. Морам да нагласим, поготово млађим иконописцима који тек уче и студирају, као и сваком добронамерном вернику кога интересује ова тематика, да ово није иконопис. Није ни византијски, а по мом мишљењу ни православан. А у сваком случају је опасан за онога ко би прихватио поставке које нам аутор нуди.

И да поручим свима православнима, да се не плаше и не збуњују осећајем који их обузима и који их одвраћа од оваквих представа. Осећај одбојности у вама, према оваквим радовима, је сасвим исправан, јер није у православном вернику грешка . Ове иконе не помажу у молитви. И ово што нас ови радови убеђују, не значи да смо луди или неписмени, ако их не разумемо и не прихватамо. Не треба да се осећамо умањени пред овом теоријом и теологијом мислећи да је исправна, али да нисмо у могућности или на нивоу да је схватимо. Срце нам сигурно боље говори од замајаних очију и обманутог мозга. Јер ове су иконе и смртне - и мртве.

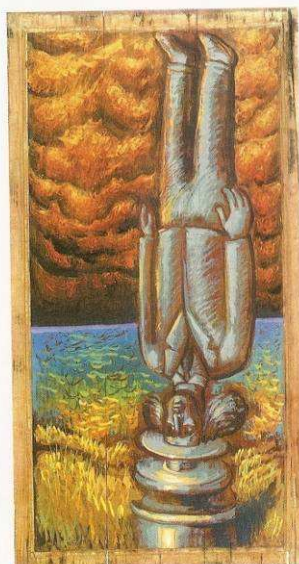
Овај нелагодни осећај што ме обухвата док посматрам ова дела, обогаћује се још већим недоумицама гледајући и остале радове аутора. Приказаћу и нека дела која припадају сликарском опусу и која немам намеру опширније да коментаришем. Не само зато што то није моја област, као

иконописца, већ зато што је боље да то препустимо ликовним критичарима савремених уметности, који су у томе неупоредиво стручнији од нас. А и због тога, што се наравно слажем са данашњи схватањима, да сваки уметник има право и слободу да се изрази на начин на који то и сам осећа и који по личној савести претпоставља да је адекватан.

Тако да наводим само неколико примера као илустрацију, и допуну општег утиска који стичемо о овом стваралаштву.

Преврнућа слобода, акрилик на вратима, 1999.
Кип слободе изокренут наопако, и тек тада се показује његов прави „садржај“.

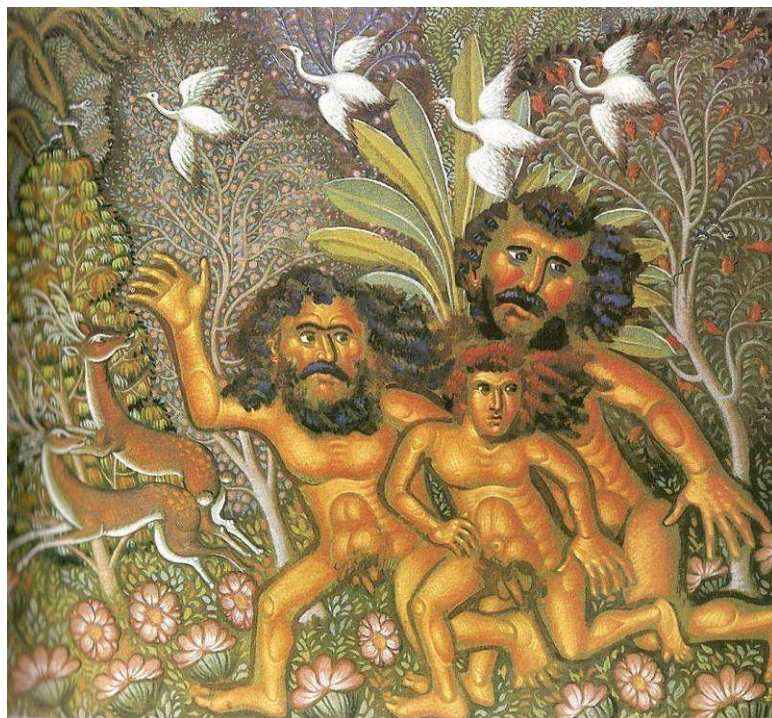
Преврнућа ситуација крај обале, акрилик на вратима, 1997.

Док остављамо овакве радове без коментара, у следећим примерима се појављују неке недоумице, иако се ради о сликарским делима.

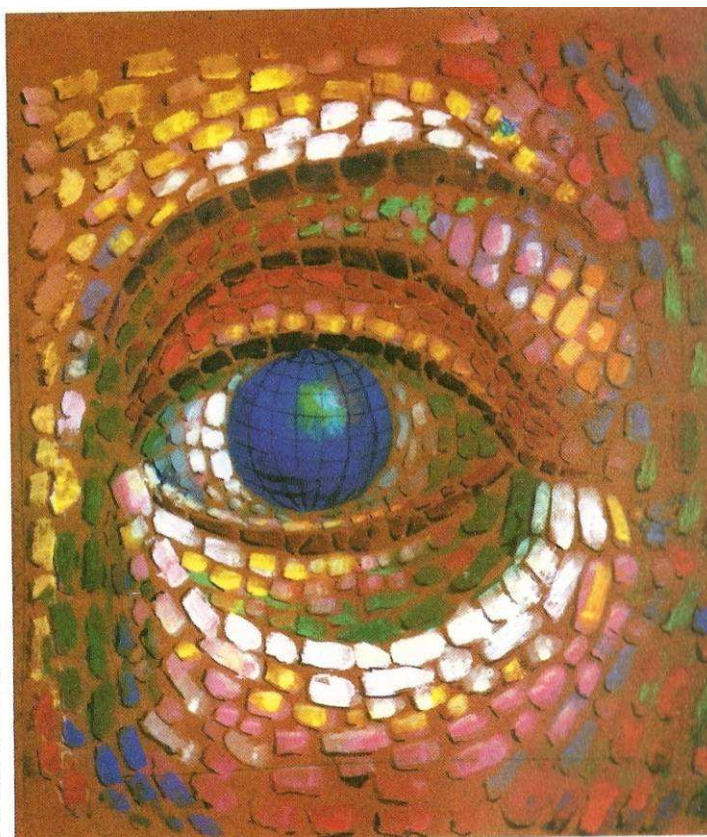
Шаховска табла, јајчана темпера на картону, Париз, 1993.

Врло необична шаховска табла, са врло необичним симболима.

Ни овде наравно нема никаквог разлога да коментаришем ово стваралаштво. Примећујем само, као што сви видимо, да се ради обнаженим мушкарцима. Мало је необично и то, што се рука једног од њих, случајно налази на интимном месту суседног лика. Случајно? Ко зна.

У окоу Православља глобализам,
акрилик на картону, 2000.
Православље, овде означено
сопственом прошлoшћу и
сјајнобојним мозаиком, дужно је
да посматра будућност, односно
глобализацију, иако му се ова зарива
у око као новонастали „клин“,
истовремено га мамећи својом бојом
и намећући му суочавање

363

Овде је остављен у целини коментар аутора, да га прочитамо па да заједно протумачимо текст објашњења. На прво читање, закључујем: да православље има проблем са глобализацијом и да је дужно да му се одупре путем суочавања.

И са овим бих се можда и сложио.

Али ако прочитам другачије, могу да схватим и да је можда аутор мислио нешто друго. Можда мисли: да је православљу суочавање са глобализацијом неизбежно, и да са тим мора да се помири. Иако ће га та иста глобализација, намамљеног (значи неком преваром, или нечим што је изгледало другачије, као удица), затим и ослепети.

Овде већ почиње да ме наводи да све погледам из другог угла. Овде већ почињем да се питам, зашто уопште неко има потребу да слика око и да то објављује. И то “око Православља”. Које нека компактна кугла разбија у парчиће.

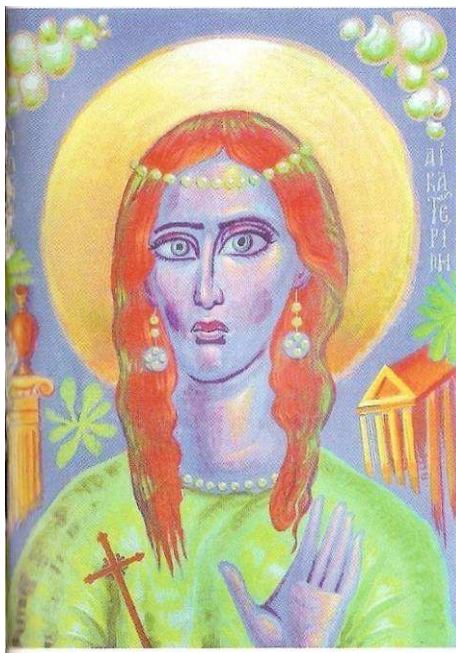
Пре свега, које је то “око Православља”. И док покушавам да нађем одговоре, као једина асоцијација ми се јавља тзв “сведиће око”. Не верујем да је аутор мислио на овакво око, иако ћемо такву представу срести у многим православним црквама и иконама. Јер то око није православно, и није око неког православног светитеља. Јер православни светитељи увек имају оба ока и гледају нас. Као што не може бити ни Сведиће око нашега Бога Створитеља, Који све види. Јер наш Бог, хришћански и православни, нити има разлога да нас посматра једним оком, као кроз кључаоницу, нити

Му је то потребно, јер Он види, иако не гледа. У сваком случају, ако има око, имао би два, као и човек, јер смо по лику Његовом створени. Иначе, би био неки киклоповски бог. А ми нисмо Киклопи. Једино ако се не ради о симболима неких других редова, - неправославних.

И да завршимо први део, у коме, по мом мишљењу, доминирају – догматске неистине, образовне недоследности и визуелни неукус, погледаћемо зато неке од већ приказаних радова из почетка. И верујте ми да искрено не бих волео да сам у разним закључивањима у праву.

ДРУГИ ПОГЛЕД

Почећемо од истог лика са почетка коментара, да проверимо шта нам сада показује.

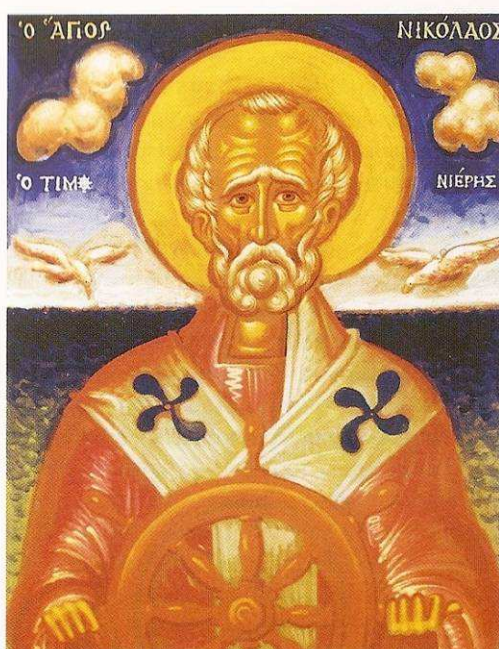

Примећујемо да је у позадини неки храм, који нема крст, - значи да је пагански или многобожачки. Такође је ту и стуб са амфором - значи обожавање неких идола, ћупова или саксија. За ове ствари не постоји никаква логика, да се налазе на икони, макар да је у питању и Св. Катарина која је пореклом била из таквих кругова. Напротив, ове симболе често користе масонске организације. Не знам да ли је аутор ово ставио свесно или несвесно. По мени, за оваквим симболима, на оваквом месту нема никакве потребе. Не разумем шта би требало иконописачки да значе? Такође и минђуше и огрлице, које се никада не сликају на светитељима, а напротив, често се користе у разним безбожничким ритуалима (бушења тела...). Ни фарбање косе у црвено није својствено светитељкама, као ни шминкање очију и лица и тела, чија је директна

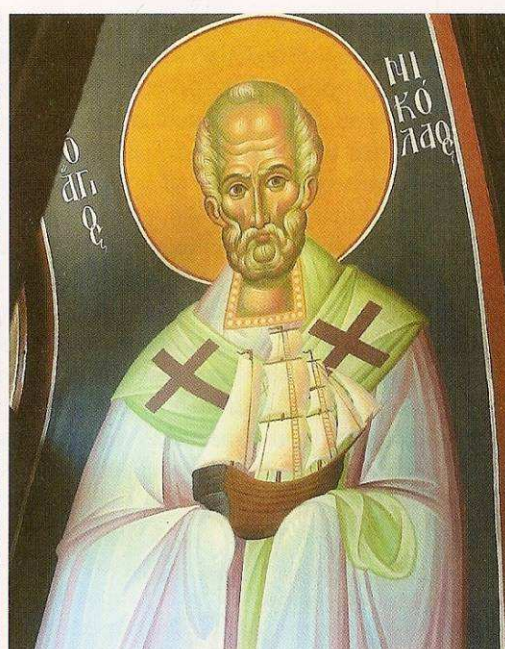
симболика да се маскирамо и прикажемо нешто другачије од онога што јесте, тј нека врста скривања и лагања околине. Наравно, све врсте маскирања се користе још од давнина у извођењу разних паганских ритуалских обреда (као и тетоваже).

Наравно, ни наше светитељке не треба да буду неуредне. Поједине имају и украсе (племичке!), али то нема никакве везе са овде приказаним ликом.

Такође и лик овако како је насликан, са овим очима више подсећа на неке египатске богиње, него што личи православној икони. И по тену - више личи на ванземаљца него на човека. Ни облачићи, ни цвеће овде немају никакву православну симболику. Нисам више сигуран ни да ли уопште овај лик држи крст у руци, или је рука "случајно" изостављена.

Свeйи Никола Крманоиц, акрил на картону, 2001.

Свeйи Никола, акрил на платну, Стемница – Пелопонез, 2002.

Ако сада поново погледамо леву представу, видимо да пропелери асоцирају у ствари на кукасте крстове, тзв. свастику. Иако је то симбол прастар, коришћен можда несвено и у неким хришћанским ранијим периодима, данас се углавном тумачи као сломљени крст. И из тог разлога га хришћани не користе. Док га неки други, напротив, преузимају и користе углавном у окултне сврхе. Такође, пуштајући машти на вољу, могу да назрем присуство и других симбола у овом облику. А то је облик Јин-Јанга. Ако желимо, краке можемо лако да препознамо као одсечке познатог симбола. Који је, да подсетимо, данас широко распрострањен, и углавном је везан за друге, источне религије. Данас га поготово свестрано користе заговорници Нових Епоха (тзв. New Age). У Хришћанству не може да има смисао, зато што му је главна порука, осим

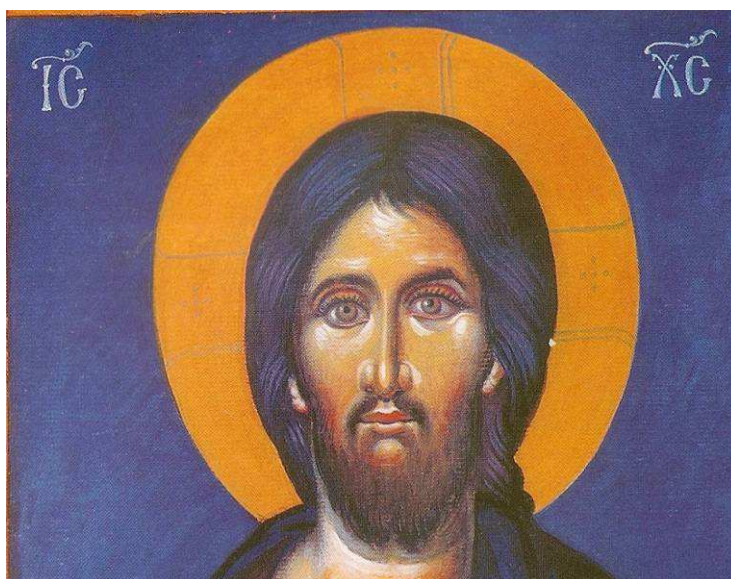
мноштва других - да и у црном има и мало белог, као и обрнуто. И док се ово врло добро може применити у многим сегментима овоземаљских појава, за хришћанство је неприхватљиво. Јер то би значило да и у сваком злу има и доброга, као што и у добром има злог. Али Хришћански Бог је Савршен, И у Њему не може бити ничега злог. Као што ни зло не може имати оправдање зрном доброг, које обично служи само као најама. И зато, овај знак може врло успешно да се користи у свим нехришћанским, али и антихришћанским покретима. Такође и кормило и облик октагона, има и окултних симболика, небитних за даљу разраду (негде је и симбол хаоса, другде реинкарнације и друго). Док још један необичан детаљ, може имати ново тумачење. Ако мало размислимо о начину како се управља кормилом, схватићемо да је овде мало необичан. Ако пробате да тако, замишљено возите кормило, закључићете да је то немогуће. Или држимо обе руке горе, или обе руке ка доле. Ово ме наводи на закључак да је можда битан положај руку. Што би значило да једна рука показује ка небу а друга ка земљи. То је порука коју користе разни мистични редови у шифрованим приказима, да би показали равноправност горњег и доњег света. Што је наравно Хришћански неприхватљиво. И зато ми тек сад постаје мало јаснији и тужни израз лика, јер се он у ствари изгледа плаши ове воде која му је већ дошла до врата. Појаве у облику птица и облака, осим што не знам зашто су овде представљене, нема потребе да коментаришемо.

Али зато можемо да се вратимо на анализу и десног лика. Иако је изгледао до сада сасвим коректан, ако мислимо на иконописачки, сликарски приступ. Ако мало размислимо о симболици, можемо сада извући неке другачије закључке. Примећујемо, да не благослови, (као ни претходни лик) што је иначе уобичајено кад представљамо свештенике. Вероватно зато што је упослен држећи брод. Руке су прекривене тканином. Примере да је рука прекривена тканином, налазимо на многим иконама. Када се бавимо иконописом знамо да се то ради из одређеног разлога. Тканина је пребачена преко руке, када се држи Свето Јеванђеље. И то из разлога највећег поштовања Светиње, коју не смемо ни голом руком додиривати. Зато се и у неким сценама са Исусом, појављују околни ликови са тканинама преко руку, ако треба да Му додирну тело, (као анђели у Крштењу и другде), јер је највећа Светиња, и нико није достојан да Му тело додирне голом руком. Овде, напротив, видимо да је таква почаст указана броду. (Не мешајмо то са ситуацијом где Праведни Ное држи Арку, јер је држи као симбол с њим у вези, и то голом руком). Овде је чак указана толика почаст, да су прекривене обе руке.

У најмању руку има важност Јеванђеља. Ја за сада не знам да брод има нарочиту симболику у византијској иконографији. Може да има неку везу са Црквом као бродом, али то се у православљу до сада никада није користило. Али зато брод често користе екуменисти, употребљавајући га и у својим логотиповима као званичан симбол.

На једној другој представи у књизи, на исти начин држи се умотаних руку јагње. Јагње је у раном хришћанству било симбол Христа. Као што је то била и риба. То је било у доба док је хришћанство било забрањено. Међутим, од момента када је почео слободно да се изображава лик Исуса Христа, ови

симболи се више не употребљавају. Што је и образложено одлукама Васељенских Сабора. Укратко, од када се појавио лик, не слика се више јагње, јер истина се не открива више речима, већ се и види. Тако да враћање поново на симболику, у наше доба представља у ствари неки начин омаловажавања и скрнављења лика, који тиме губи на својој потпуности.

Тек сада, можда постаје јаснији и разлог осликавања оваквог Христа, женских трепавица и плаво (или тегет - модерно) офарбане косе. Могуће да носи поруке Новог Времена и сексуалних слобода. Овај полно недефинисани лик, уклапа се у све савремене тендеције. Где у интересу свакојаким "слобода", полови се исти мешају, маскирају у супротне, и ако се не ради само о шминкању, преузимају чак и супротне улоге. Улоге што по природи човека, а и по Богу нису нормалне.

Никако не тврдим, да те појаве не постоје, нити да нечија лична наклоност треба да се коментарише, или осуђује, али сигурно да појава рекламирања оваквих представа није никако добра, ни корисна. А тврдим и да нема никакве везе ни са византијским иконописом, ни са православљем, ни са нашим Господом Исусом Христом.

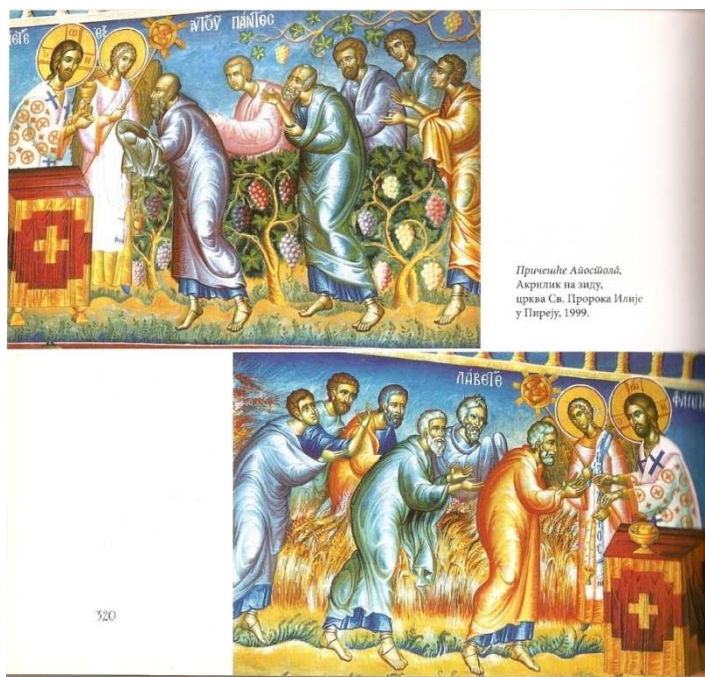
Можда је све ово покушај перфидног протурања идеје, да почнемо да се клањамо неким новим ликовима и облицима. Живимо у времену где покушавају да нас убеди и навикну, да су нам мајке истовремено и очеви, или су нам очеви мајке, или да ће будућа деца имати по два оца без мајке, или две мајке без оца. На чему се уосталом, кроз доношење данас разних закона о брачној заједници, по целом свету заиста врло темељито ради.

Све више овај иконопис личи на објављивање неке нове епохе. У коју се сада уклапају и други елементи. Као што је и пропагирање тзв. “веселих људи” (happy people) , као што изгледа да је и онај радосно насмејани и безбрижни лик Исуса. Навикавају нас да будемо лежерни, наизглед задовољни, убеђени да проблеми не постоје. Да се отуђимо од Бога и препустимо телесним само уживањима, јер живот је леп, а сутра нам није нарочито битно. Јер уживали смо и данас . Што је проверена информација, јер су нам то и на медијима јавили.

Као један од простијих симбола новог времена, често се користи и дуга. Са свим својим бојама. Она наравно носи поруку овоземаљског. И има искривљену поруку од оне из Старог Завета, где је остављена човеку као обећање да неће више бити потопа. Повезана је са разним паганским обожавањима, док је ново доба користи као неку врсту обећаног пута ка “божанском” итд. Има одредјене конотације и у јеврејској Кабали. Не знам да ли је овде то истина, али ако хоћемо, и то можемо да наслутимо у свеукупном колориту ових дела, чиме им сврха постаје мало јаснија.

Такође је очигледно и истрајавање на све више природе, трава и цвећа. Наравно, тамо где је потребно и на иконама се осликава природа, али само као допуна приче , али није све претрпано природом, кроз коју се са муком пробијају ликови.

Ако је у овој представи, уметнику био циљ да се повеже порекло хлеба од жита, и вина од грозђа, уопште није јасно чему нам та “симболика” има сврху. Па шта ако се хлеб прави од жита? У овом моменту, јер ради се о представи Светог Причешћа, и тај хлеб више није хлеб, већ Тело Христово, као што је вино већ постало Крв Христова. Зашто се онда истрајава на пореклу намирница? Или могу заверенички настројен да помислим, да је порука повратна, тј. да тај хлеб и даље остаје само хлеб? Да остаје једна обична, природна житна прерађевина.

У склопу поставке оваквог гледања, посебно важно место изгледа да имају следеће, већ претходно приказане представе, на које морамо поново да се вратимо.

Посветимо се мало пажљивије појединим детаљима. Необичност лика детета испољава се доста у осликавању косе. Овде је коса осликана у праменовима, некако рашчупана. На иконама никада косу детета Исуса Христа не сликамо овако. Увек је сликамо кратку и уредну. Јер то нам није неки рашчупани, неуредни Бог. Такође, овде су многи приметили да оваква коса и поготово прамени зулуфа, много подсећају на изглед ортодоксних Јевреја, са њиховим карактеристичним зулуфима. Недостаје само познати цилиндрични црни шешир.

У позадини иконе, исписане су неке речи и слова. По ауторовој тврдњи, исписано је Достојна Јеси. Али је то исписано тако збркано и нечитко, да је тешко и готово немогуће да се протумачи. Тако делује као да је шифровано. Значи, као да су неке тајне поруке, где за то нема потребе. А највећа је невоља, то што су исписана слова преко слова. Не само да се тиме прави збрка, већ делује скоро као да се топе слова натписа и имена, и да њихова слова преклапају нека друга слова, која долазе из позадине. Да ли је то порука да долази нека нова реч?

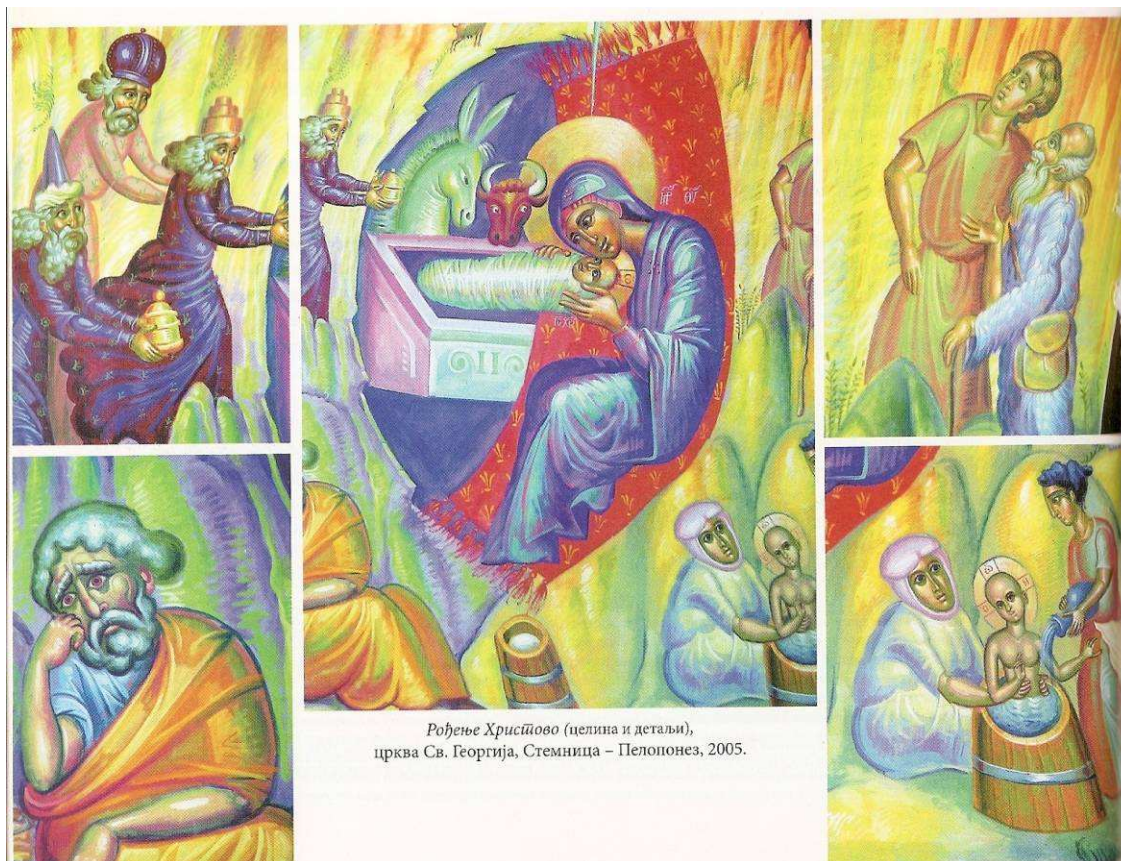
Неко је чак приметио и да дете има огртач као у Бетмена. Ово можда и није много озбиљно или значајно, али сигурно одсликава утиске посматрача. Док много значајнија представљају следећа два "случајна" детаља.

Запазићемо положај руке која држи дете. Завршава се тачно на најинтимнијем делу тела детета. И на њега дословно и указује. Не могу лако да поверујем да је то случајно, јер знамо да је скица могла да се промени у сваком моменту. А у случајност сумљам и подсећајући се једног од претходних остварења, где су приказани они огољени примитивци. Док се овде случајности размножавају, можда бих могао да поставим мисао - да је намера управо и била, да се дословно нагласе, - само људски и овоземаљски принципи.

Врхунац свега је и детаљ који тешко на први поглед запада у око. С обзиром да је предложак иконе Достојна Јеси, претпостављам из Протата са Св. Горе, и ликови су задржали сличну позу, па зато тешко примећујемо један необичан детаљ. Да овде дете благослови, али то је благослов, не према нама гледаоцима и верницима, као што се ради на иконама, већ благослови некако ка доле. Да ли то благослови неке друге светове, подземне, одузимајући нама исти благослов?

Ако је истина ово што закључујем, онда и не треба да ме благослови. Од таквих богова нама и није потребан благослов. Варка у овом случају је и то, што на исправној икони је исти положај руке, али тамо наравно не благослови, већ држи умотан свитак, и руку Богородице, што има сасвим другачију симболику. Не знам такође и зашто би свитак био црвен. Од чистог и белог (на коме реч може на чистоћи лако и јасно да се чита), стиже неки нови црвени - да ли је то иста објава коју знамо или нека друга?

Такође, И следећа представа заслужује мало више пажње:

Док је на први поглед личила само на копију познате представе Рођења Господа Исуса Христа, наравно рађена у карактеристичним, халуциногеним бојама, поједини детаљи као да заслужују посебан поглед. Да не дође случајно до забуне, приређивачи књиге су чак, на истој страни из представе издвојили поједине исечке, чак и понављајући их, вероватно да их нагласе и да нам случајно не промакну. Па онда да их погледамо.

Први, наизглед безазлени детаљ, који помало одступа од традиције иконописа, је осликавање постеље на којој лежи Богородица. Постељу обично сликамо као меку и удобну. Није битно ни то што у штали, то сигурно није постојало, већ то радимо само из дужног поштовања према Богомајци, Пресветој Богородици. Јер она нам је и Владичица и удељујемо јој сваку могућу част. Медјутим, овде видимо да је у представи осликан некакав тепих. Тај тепих, иако лепо украшен, не одражава никако слику дужног поштовања. А и прва нам је асоцијација да личи на неке источњачке тепихе. А то су они познати “чаробни”, или “магични” теписи. Који се наравно као такви, обично користе у магичне сврхе. Везани су и за разне приче као што је и 1001 Ноћ, која обилује свим овоземаљским уживањима. Да ли и овде има некакву овоземаљску конотацију, у стварању овог детета?

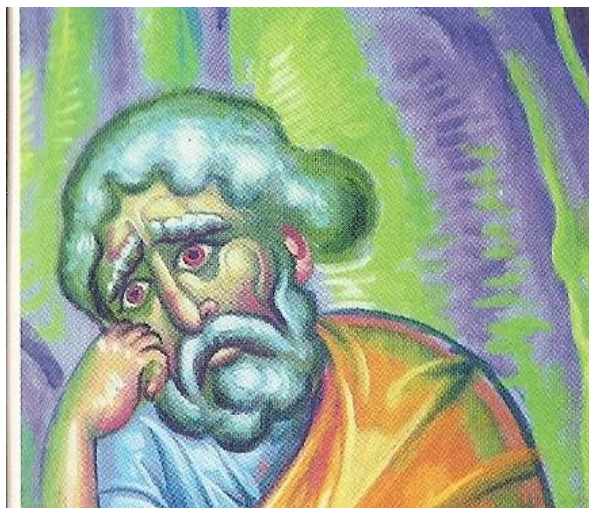
Ако можда и претерујем у закључивању, обратимо пажњу и на још један детаљ, по мени овоземаљских симболизама. Дете у доњем десном углу, у току купања, пружа своју руку, (не знам да ли и додирује), тачно ка

најинтимнијем месту женског лика поред. Ово делује већ као врло свесна “случајност” ако се подсетимо и пар претходних таквих примера. У сваком случају, рука овог несташка показује управо на најземаљскији принцип. А када сликамо икону, поготово ако мењамо скицу, јер ово до сада није виђено на ранијим примерима, имамо апсолутну слободу и избор, где ћемо шта поставити. Тешко да може цела рука да нам се “омакне” у сликању.

Обратите пажњу такође и колико је поново необичан лик овога детета у односу на лик Детета Исуса Христа. Примећујемо да је апсолутно ћелав. Као да му је глава обријана. Ни то није уобичајено у иконопису, јер и као бебу, опет Га осликавамо са мало косе. Зато ми овде овај лик више личи на неког малог Буду. И на то ми мисао ослобођена лети, јер има подршку оног пројеврејског лика, што смо претходно анализирали. Ако и овде извлачим погрешне закључке из можда исправних поставки, погледајмо ипак шта нам детаљ у горњем левом углу носи.

Овде су приказани магови што доносе дарове при рођењу Господа Исуса Христа. Пажњу привлаче нарочито капе на главама. И на иконама сликамо неке необичне капе, као симболику тих магова, али су оне обично код све тројице исте. То је јако добро познато и аутору, с обзиром да је то на ранијим представама Рођења, иконописачки исправно изводио. Код ових “нових магова”, очигледно је да један има капу “вавилонску”, што вероватно представља све источне религије – хиндуизме, будизме и све остале из њих проистекле, (истовремено је користе и масони у својим симболикама), лик у средини има круну Патријарха, или православног Епископа, значи хришћанску, док последњи има неки турбан (Ислам), пирамидалног облика – асоцијација древних египатских религија. И ова “случајност” у осликавању ме наводи да је ово више него јасна порука сарадње разних религија, које се овог пута клањају Богу, који доста личи на Христа.

И наравно обратите пажњу на најнеобичнији детаљ ове представе, а можда и целог стваралаштва које је представљено. То је лик у левом доњем углу. Лик који обично представља Св. Јосифа. Примећујемо да је овде осликан са црвеним очима !!

Мислим да је већа вероватноћа да добијете десетку на лотоу, него да вам случајно капну две црвене капљице боје на место нечијих очију у току сликања. Поготово, што ниједан други лик на целој представи, нема нити црвене, нити икакве друге, разнобојне очи. У иконографији никога не осликавамо овако, па макар био и пијаница, што не верујем да је био Свети Јосиф. Овакве очи, напротив, познате су нам само у осликавању најнегативнијих ликова и особа. Такве нељудске очи, може имати само најлукавије створење од свих. И морам посебно да нагласим да по Светим Јеванђељима, Св. Јосиф, има улогу овоземаљског оца, детету Исусу Христу. Зато ми је врло нејасно да ли се овде уопште ради о Исусу Христу и ко му је у овој представи стварно отац са црвеним очима? Тако видим, да ови магови, што очигледно представљају Екуменизам, носе дарове, али ми још није јасно коме.

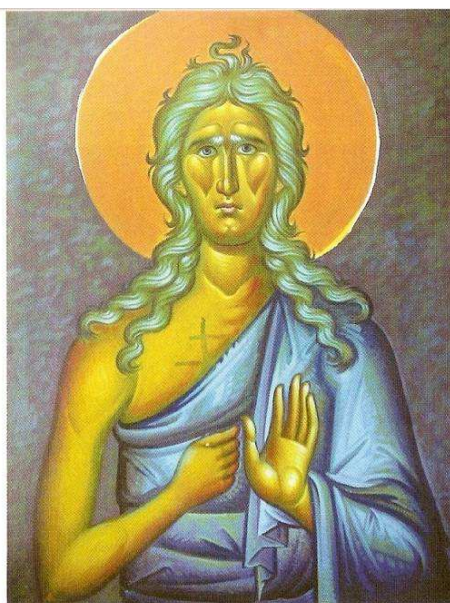
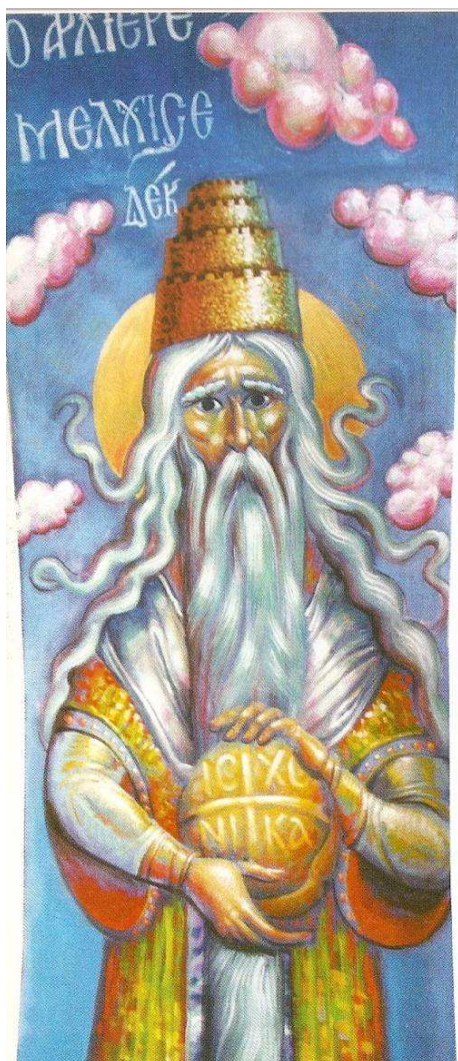
Нисам, наравно, стручњак за Екуменизам, нити се истим нарочито бавим. И колико га схватам као један од облика међурелигијске, и људске сарадње различитих људи, раса и веровања, генерално не бих имао ништа против. Баш напротив, сваки такав потез узајамне сарадње и комуникације сматрам исправним и вредним сваке подршке. Али сам, као и многи други, обазрив, али и помало сумљичав у добронамерност подухвата овако како их видимо. Јер постоје основане индикације да се тиме проводе у дело, неке поставке у супротности са православљем. А такође и циљеви неких других интереса, са намером да се православљу нанесе штета. И ако је заиста то тако, онда са тим не могу никако да се сагласим, нити да то прихватим. Да се сагласим са порукама неких разних група и организација, и тајних удружења, која нам неку нову “светлост” обећавају. Лично, тешко могу да се сложим, да ново време, носи и неког “новог” бога, или “новог” Христа, или неку “нову” богињу. И не знам да ли заиста ова књига такву поруку носи.

Јер ако носи објаву неког “другог” Христа, ја у њега не могу да поверујем. Мени су и Овај Исус Христос и Света Тројица, довољно добри. И не видим да Им ишта недостаје. Тако да немам никакву жељу, ни намеру да Их мењам. Чак и ако можда више и нису “у моди”. А слободна је воља сваког од нас да се одлучи где ће се приклонити. (па нека по вољи Божијој време покаже шта ће бити.)

Завршавајући са овом представом, поменућу и детаљ, можда не толико битан, али који је исто део целокупне поруке. Да је чак и пећина осликана лепо плавичасто. А ми је у иконопису осликавамо црном бојом. Коју, само у ретким другим случајевима употребљавамо, као основну боју нечега. Јер је црна - боја мрака, и негативне је симболике у иконопису. У овом случају, пећина се слика намерно црно, баш зато, да би се истакло како се Христос рађа, да би нам из мрака донео светлост. Јер Он је Светлост Свету. Један иконописац искуства као што је ауторово, немогуће је да са тим није упознат.

И успут, ако мало боље погледамо, видимо да многим ликовима “случајно” се не виде чак ни ноге, као да су неке утваре!

С обзиром, да мало по мало, разне ствари постају мало јасније, следећим се радовима нећемо много бавити, али не би било пристојно да их изоставимо:

Света Марија Епифанка, јајчана темпера на картону

Цар Мелхиседек, акрил на зиду,
црква Св. Пророка Илије, Кастела-Пиреј, 2004.

Из Посланице Ап. Павла. Јеврејима, гл. 7:

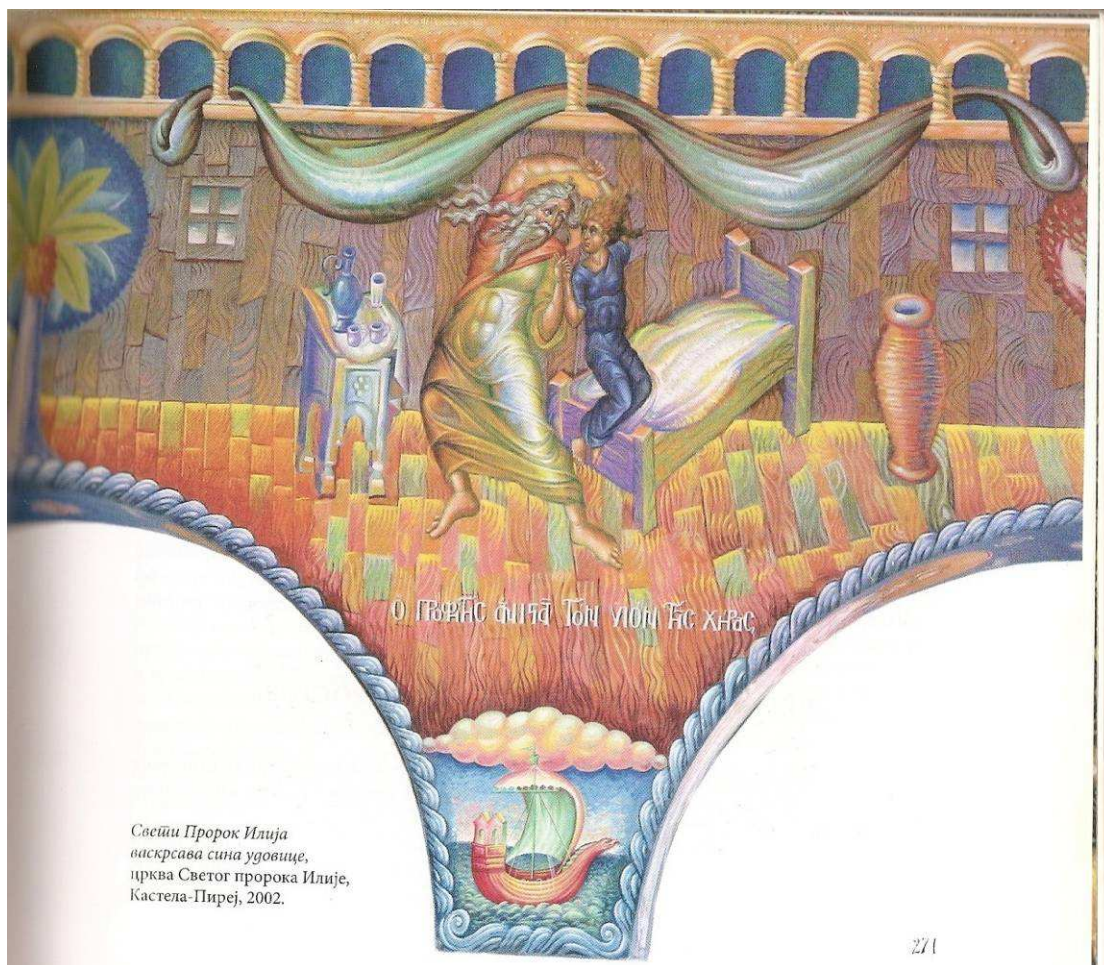
„Јер тај Мелхиседек, цар Салимски, свештеник Бога вишњег, који сrete Авраама кад се враћаше послје пораза царевā, и благослови га; Кога Авраам даде и десетак од свега, он је по значењу свога имена прво цар правде, а потом је и цар Салимски, то јест, цар мира, без оца, без матере, без родослова, нити му дани имају почетка нити му живот има свршетка, а као сличан Сину Божијему остаје свештеник без престанка.“

Митра није архијерејска, него старовавилонска тијара, са Блиског Истока. Има косу коју ветар носи; обучен у одећу која подсећа на епископску, али није сасвим епископска. Држи хлеб који му је дао Авраам, који иконизује хлеб-просфору Свете Евхаристије.

Прочитајте ауторов коментар, па покушајте да схватите зашто заиста има Вавилонску кулу уместо митре? И зашто има одећу која “подсећа” на епископску? Мени није јасно. Као што ми није јасно ни порекло овог ветра, што му дува ову змијолико – Медузасту косу. Зар горе где се налази дувају ветрови? Значи да има и кише и облака, сунца... Па по чему се онда то разликује од овога овде? А и начин држања просфоре, одаје утисак да се лик управо спрема да је преокрене наопако.

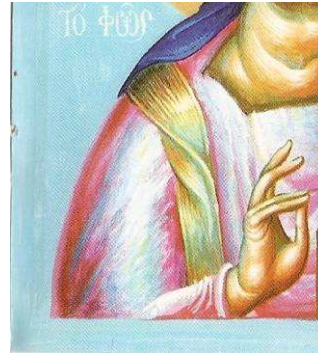
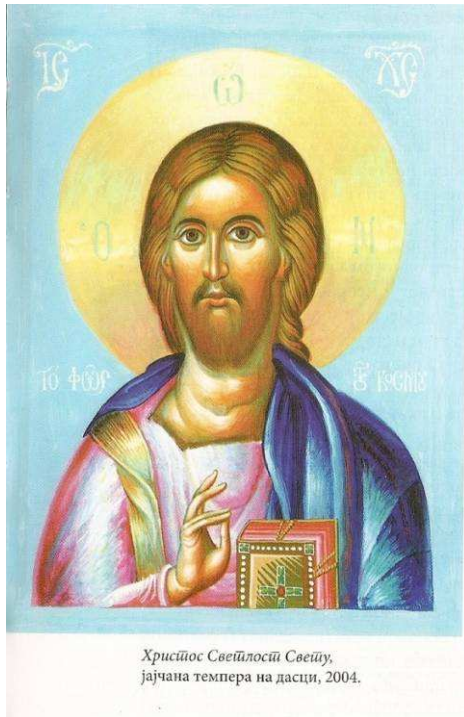
Да подсетим на још нешто што можда има значаја - да лик Мелхиседека често користе и окултисти, масони и разни слични редови, поштујући га као лик њиховог првосвештеника.

Истовремено, на десној представи једној Св. Марији је и крст почео да ишчежава из руке. Ако је то уопште она, с обзиром да то тек у упутству сазнајемо.

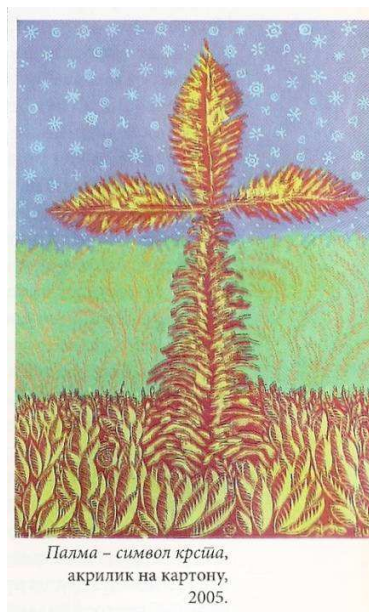

Овде је приказано једно врло необично васкрсавање у једном Ван Гоговском свету. Не знам зашто би баш Ван Гог требао да нам је узор у иконопису? Иако је признајем, технички био фантастичан сликар. Међутим, једино што је код њега заиста сигурно, то је - да се лечио као душевни болесник, одсецао себи разне делове тела, и на крају завршио као самоубица.

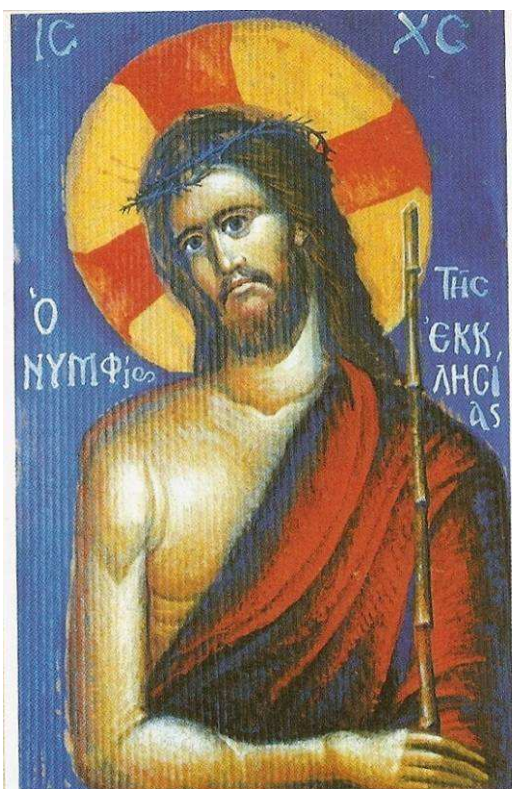
Обратите пажњу на атлетску грађу лика који васкрсава, као и оног до њега, толико да се назире и сваки мишић тела испод тканине! Док у иконопису сматрамо да нам телесно није битније од духовног, овде га баш нарочито наглашавамо? Све у свему, ови ми светови, све више личе на- ван Боговске.

Овај мали детаљ што видимо десно, представља аксиом, неку врсту почасту коју су имали грађани у тадашње доба, а код нас у иконопису, то имају неки светитељи (свети апостоли, анђели итд). И представља саставни део одеће. Али, зашто је овде намерно змијолико уврнут, не могу да разјасним? Не верујем да је наш Господ Исус Христос баш толико неуредан? Да Му је чак и одећа хаотично изврнута. Или је то заиста порука нечега новог и неког наопаког на-личја? Не бих се овде бавио ни скицом, која није нарочито иконописачки успешна.

Да ли је ово палма – “симбол крста”, или олистали крст у свету неких необичних сазвежђа.

Исус Христос, Женик Цркве,
јајчана темпера на картону, 1993.

Понекад поједина дела сликам левом руком, при чему до изражаја долази њена неспретност. Тако су слова невешто исписана, а икона се ограничава на једноставнији колорит, услед слабости леве руке. То је један од начина да из иконописца „изађе“ нешто друго, другачије, ново. Јавља се нешто из већег труда, а не из спретности и рутине.

Нудим вам да сада прочитате и ауторово образложење овакве представе, коју смо претходно тумачили по другим основама.

На шта могу да изјавим:

Да ми у иконопису баш и покушавамо да се трудимо што више можемо. И да имамо и спретност и рутину, да би нешто осликали што је могуће боље, па и тиме ликовима одали дужно поштовање.

И није нам битно, да по сваку цену “изађе” нешто друго, само да би “изашло”, па макар било и промашено.

И наравно, сликамо оном руком са којом смо највештији, опет из разлога да би нешто насликали што боље.

И пратећи прву наведену ауторову мисао, да је осликавао левом руком, закључујем да би му сигурно таквом логиком, врхунац израза био да осликава иконе ногом. Да неспретност дође до свог још већег и употпуњеног изражаја! (или је можда то већ негде и покушавао, али нам то још није признао.)

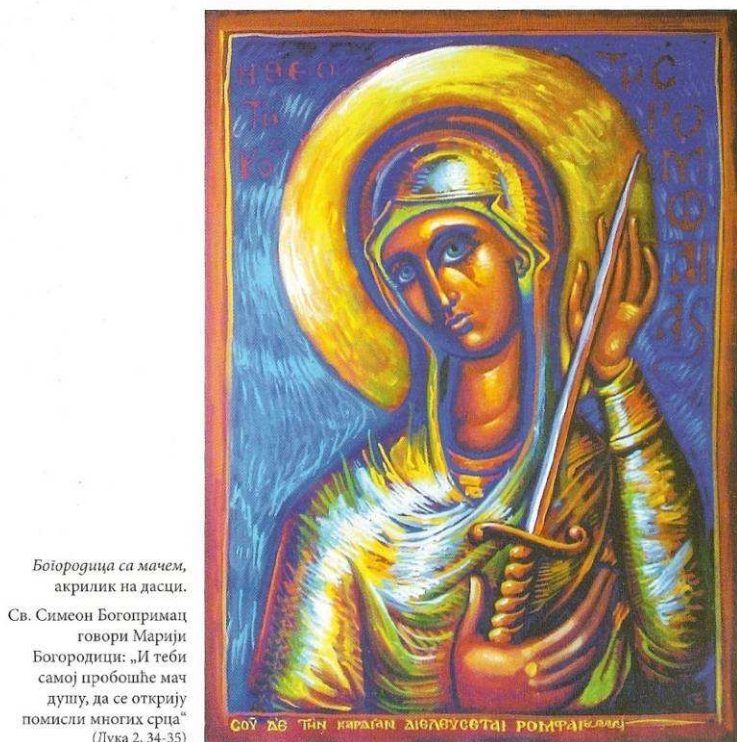
И наравно не треба да мешамо намерну или случајну умешност и способност. Не значи никако да нека перфектно прецизна, и технички савршено изведена икона мора да буде и врхунски добра. Исто тако, њена величина може да се заустави на чистој техници, а при том да јој недостаје “душа”. Да осим прецизности, не поседује више никакву већу снагу. Исто као што ћемо видети на многим тзв. “лаичким” иконама, рађеним без очигледних иконописачких знања, да у ствари својом непосредношћу и искреношћу, и духом што зраче, превазилазе у многоне друге академске “испразнине”. Али ту се ради о томе, да је баш тај неuki иконописац, дао сву своју снагу и срце да ослика икону, макар био и невешт. И та се енергија затим и осећа. Док је нешто сасвим супротно, да када већ имаш способност и таленат, да га намерно уништаваш сликајући левом руком. Уосталом, погледајте било ког старог мајстора, и видећете да је увек радио и најпрецизније и најбоље што му је талентом у том моменту било могуће. И замислите само када би овакву ауторову изјаву чуо неки од византијских мајстора иконописа, неки Панселинос, неки Михаило, или Ефтихије, Теофанис?

Кирафросини,
акрилик на дасци,
Порто Рафти, 2004.

Погледајмо опет један од примера необичног сликарства. Очигледно је да је све рађено прецизнијом руком, значи са већим поштовањем у односу на осликавање светитеља. Са тумачењем слике боље да се не замарамо.

Док је следећа представа још необичнија:

Не знам да ли заслужује икакав коментар ова представа ликовног и симболичког неукуса. Ако је ово Богородица, (иако не примећујем чак ни три симболичне звездице), Жена која доноси Живот, кога је онда мачем кренула да убије? И то мачем, са којим се врло лежерно и опуштено игра, одомаћено. Или можда прети и нама, ако не будемо добри, овим мачем али и огромном шаком?

Поред тога, код нас у иконопису Пресвета Богородица се увек слика са Христом или са њим у вези. У представи Деиси иако је без Христа, ка њему је окренута, као и у неким случајевима у апсидама цркава, где су руке управљене ка горе, ка Пантократору.

Морам да нагласим да сам оваквих сличних трагичних представа, имао прилику да видим на неколико места у грчком иконопису. Такође, примећује се да је покушај да се овакве представе наметну и кроз неке руске, савремене иконе. Мада су оне бар визуелно, много укусније осликане.

Изгледа, као да постоји неки покрет, или координација, који подржавају овакво осликавање, и протурају га у свим православним земљама и Црквама (не заобилазећи ни Цариград). При чему се искрено надам, да овакве поруке неће успети да се наметну и опстану и у српском иконопису.

Богородица „Радуј се Капијо Светлости“, акрил на зиду параклиса Теодора Сиуфа.

У овом параклису насликао сам Богородицу Ширишају са Христом која носи назив: „Радуј се Капијо Светлости“ (из Акатиста). На овој слици присутне су четири интересантне теме. 1) Капија светлости кроз коју пролази светлост-Христос; 2) Свещарица која носи круну; 3) Шири од небеса у апсиди олтара; и 4) Невеста невестна која носи венчаницу беле боје, а заједно са венцем носи и венчану круну која је од лимунових цветова. Христос није само „божанско дете“, него Он у једној руци држи Просфору а у другој Путир, тако да се види да то Дете није друго него Велики Архијереј. Богородица и Христос избијају на хоризонту који је у трави и цвећу, на којима се играју дечица из разних племена и боја коже: жуте, црвене, беле и црне. То је једна представа на којој се, рецимо тако, Христос као Дете игра са свом децом света.

No coment.

Више нема сврхе.

ЗАКЉУЧАК

Ова књига и ова дела, могла би да се анализирају у бесконачност. Не постоји скоро ниједна слика која би могла да остане без коментара. Али наравно, многе нисам укључио у овај преглед. Иако би имало доста тога да се каже и о њима. Нисам из разлога, што све ово већ постаје заморно и бескорисно. Ако су

ове поруке нових времена, нека буду онима којима је то потребно. И нека се забављају и шаљу своје симболизоване поруке једни другима.

Истина је да и ми сами често користимо исте такве симболе и знакове, али најчешће случајно - несвесни ста значе. Док има и многих других који их користе намерно, али опет несвесни све тежине коју могу да носе. Али, неки их користе свесно и знајући због чега.

И мислим да не треба ни да подлегнемо провокацији, и да престанемо да користимо разне симболе, само зато што су их присвојила нека лажна веровања. Сматрао бих то личним поразом, да дођем у ситуацију, да не смем да користим неко око, или троугао, спиралу, лептира, или звезду, само зато што су неки то присвојили и у одредјеном контексту то пропадају. Али побуђује сумњу, када мноштво тога проналазимо, као овде, концентрисано на једном месту и обрађено на овај начин.

Такође нарочиту нелагодност осећам, и подсећајући се да аутор ових радова није само “иконописац”, већ и теолог (православни), а такође и православни свештеник.

И тако се намеће питање, да ли свештеник о. Стаматис, исто тако изводи и Св. Литургију? Да ли и ту уводи своје новине, па неке делове поје, које треба да говори, а друге пева које треба да прича. Или уноси своје нове савремене текстове. Док друге, вероватно њему већ досадне, молитве и кондаке избацује. А при томе је и теолог. Каква је то нова теологија, у којој нема душе? (ово ме наводи на мисао, да су теолози без душе, исто што и душмани без теологије.)

Јер ако теолози и свештеници овако тумаче православни иконопис, онда сам ја и мени слични, у апсолутној иконописачко – теолошко – верско – животној заблуди. Или смо апсолутно необразовани и необавештени. Или се нешто догађа, али нам то нико још увек не признаје. Можда је цео свет, већ прихватио разне новине, али нас о томе још увек нико није обавестио?

Наравно, разних теолога је постојало и у многим другим историјским моментима хришћанства. У једном периоду - иконе су се чак и спаљивале. Зато што је то тада неко рекао, и “високоумно”, то “теолошки” и објаснио и доказао. И тада су то били неки разни теолози и књижевници. И то су затим прихватили и цареви и владике, и због њих и многи нижи. И за онога ко није упућен, то није трајало ни једну, али ни пет година. Трајала је борба око икона сто педесет година. И икона је на крају победила. Јер верници – права Црква, Заједница, застрањене предлоге никада нису прихватили. (као што је и случај са неким балван експериментима на Вождовцу, који никада срећом нису прихваћени). И може да прође и још хиљаду година, истина ће ипак изронити, као влага из зидова, без обзира колико нас дуго и вешто зафарбавали.

Постојао је, такође, и поствизантијски период, са ренесансом и бароком. Који је својим реалистичким, овоземаљским приступом - иако не

спаљујући, ипак сагорео византијску икону. Али је није уништио. Јер се поново препородила у двадесетом веку. И колико год да је сечен, овај иконопис се поново рађа. Јер они што му се нестанку радују, не схватају да су му као и православљу, корени веома јаки. Јер не расту на земљи, него на небу. А то им је врло тешко да схвате!

Тако се и ја осећам ипак, тврдоглаво старомодан и непоправљиво православан, да бих могао да се сложим са оваквим порукама новог времена. Видим да сам пропустио многе лекције из осавремењивања вере и признајем да ми је тешко да ухватим воз помиривања ствари непомирљивих. Јер помиривање не значи уништавање свега претходног у интересу стварања нечег новог и неизвесног. А ко жели да се моли новим боговима, за то има пуно право. Ја лично ове представе не осећам као иконе и оваквим боговима не могу да се клањам. Ко жели, нека прихвати по својој вољи пут оваквог експеримента.

Цео овај коментар био је нужен само из разлога да неке ствари осмотримо и на још један могући начин. И понављам, да можда у целом овом приступу апсолутно грешим. Можда сам све ово видео параноично погрешно. И ако је тако, унапред молим да ми опросте и аутор и сви који се могу осетити повређени. Намера ми није била да се бавим било којим особама, већ само изложеним представама, и могућим погрешним порукама. И из разлога да нам то буде на заједничку корист.

Мада, ако чак нисам ни у чему у праву од ових запажања, велика опасност коју уочавам баш и јесте у томе, што сам из овога понуђеног могао да извучем овакве закључке. То је само одраз, до чега овакве слободе могу довести. Као што и улога аутора може да се тумачи различито. Или је све ово свесно рађено, као нека смишљена порука, или је све ово само један његов лични, несвесни израз.

Али ако је несвестан, онда је то можда још и горе. Ако нешто радимо без знања и свести, стихијски, случајно и без размишљања, чему нас то онда води? И која нам је корист од тога? Чему нам служи један случајни иконопис? Ако радимо без разума, ни то није људски, јер нас само разум одваја од животиња, и по њему смо Богу слични. И усталом, ако баш жели нека се аутор понаша тако слободно и случајно, само у свом сликарству, и препусти иконопис иконописцима и верницима.

Не желим даље да разматрам ову тему, зато што мислим да нема више ни смисла ни потребе. Јер и оволико времена што посвећујемо, чинимо само зато што је аутор исто тако некада заслуживао пажњу. Да је био неки невезани, случајни сликар, осим површног погледа не би имало потребе да се њиме много бавимо. Зато сматрам да сваки даљи коментар постаје апсолутно сувишан. Јер

чекају нас многи послови кориснији, тако да је и ово времена што трошимо, можда и више него што тема заслужује.

Са вером да ће братска, Хришћанска Љубав међу нама, превазићи сва наша лична славољубља, и са надом да ће нам разговор, свима само од користи бити, шаљем вам срдчан поздрав

Слава Богу на висини
и на земљи мир
и међу људима добра воља

Златко Бомештар
Дипломирани сликар – дизајнер
Факултета Примењених Уметности и Дизајна у Београду

Лета Господњег 2009.